

VILNIAUS UNIVERSITETAS
ŠIAULIŲ AKADEMIJA

EDUKOLOGIJOS MAGISTRO STUDIJŲ PROGRAMA
Švietimo vadybos specializacija

EDITA KUČAITĖ

Magistro baigiamasis darbas

PRADINIŲ KLASIŲ MOKINIŲ UGDYMAS(IS) LYDERYSTEI

Darbo vadovė: Prof. dr. Daiva Malinauskienė

Šiauliai, 2023

**Vilniaus universiteto studijuojančiojo,
teikiančio baigiamąjį darbą, GARANTIJA**

WARRANTY
of Vilnius University Student Final Thesis

Vardas, pavardė <i>Name, Surname</i>	Edita Kučaitė
Padalinys <i>Faculty</i>	Šiaulių akademija <i>Šiauliai Academy</i>
Studijų programa <i>Study Programme</i>	Edukologija <i>Educology</i>
Darbo pavadinimas <i>Thesis topic</i>	Pradinių klasių mokinių ugdymas(is) lyderystei <i>Primary School Pupils' (Self-)Education for Leadership</i>
Darbo tipas <i>Thesis type</i>	Baigiamasis darbas <i>Final Thesis</i>

Garantuojau, kad mano baigiamasis darbas yra parengtas sąžiningai ir savarankiškai, kitų asmenų indėlio į parengtą darbą nėra. Jokių neteisėtų mokėjimų už šį darbą niekam nesu mokėjęs. Šiame darbe tiesiogiai ar netiesiogiai panaudotos kitų šaltinių citatos yra pažymėtos literatūros nuorodose.

I guarantee that my thesis is prepared in good faith and independently, there is no contribution to this work from other individuals. I have not made any illegal payments related to this work. Quotes from other sources directly or indirectly used in this thesis, are indicated in literature references.

Aš, Edita Kučaitė, pateikdama šį darbą, patvirtinu (pažymėti)

Embargo laikotarpis
Embargo Period

Prašau nustatyti šiam baigiamajam darbui toliau nurodytos trukmės embargo laikotarpį:
I am requesting an embargo of this thesis for the period indicated below:

_____ mėnesių / *months*

(embargo laikotarpis negali viršyti 60 mėn. / *an embargo period shall not exceed 60 months*).

+ Embargo laikotarpis nereikalingas / *no embargo requested*.

Embargo laikotarpio nustatymo priežastis / *Reason for embargo period:*

--

TURINYS

SANTRAUKA	7
SUMMARY	8
ĮVADAS	9
1. PRADINIŲ KLASIŲ MOKINIŲ UGDYMO(SI) LYDERYSTEI TEORINĖS IŽVALGOS	13
1.1. Lyderystės samprata.....	13
1.2. Lyderystės apžvalga švietimo dokumentuose.....	19
1.3. Vaikų lyderystės ugdymas(is) pradinėse klasėse.....	23
2. PRADINIŲ KLASIŲ MOKINIŲ UGDYMO(SI) LYDERYSTEI TYRIMO METODOLOGIJA	32
3. PRADINIŲ KLASIŲ MOKINIŲ UGDYMO(SI) LYDERYSTEI TYRIMO REZULTATAI IR JŲ ANALIZĖ	37
3.1 Struktūruoto interviu rezultatų apžvalga ir analizė.....	37
3.2 Grupės diskusijos rezultatų apžvalga ir analizė.....	47
DISKUSIJA	55
IŠVADOS	58
REKOMENDACIJOS	60
LITERATŪROS SĄRAŠAS	61
PRIEDAI	68

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. XX a. antros pusės užsienio autorių, nagrinėjančių lyderystę, lyderystės apibrėžimai.....	16
2 lentelė. XXI a. pradžios mokslinėje literatūroje pateikiami lyderystės apibrėžiamai.....	16
3 lentelė. Pradinių klasių mokinių lyderystės kompetencijos ir jų apibūdinimas.....	30
4 lentelė. Informantų nuomonės apie lyderystės temos aktualumą (N = 7).....	37
5 lentelė. Informantų nuomonės apie lyderystės ugdymo pradžią (N = 7).....	38
6 lentelė. Informantų nuomonės apie mokinių lyderystės sampratą (N = 7).....	38
7 lentelė. Informantų nuomonės apie mokinio lyderio savybes (N = 7).....	40
8 lentelė. Informantų nuomonės apie mokinių lyderystės raišką pamokose (N = 7).....	40
9 lentelė. Informantų nuomonės apie lyderystės pritaikymą Pradinio ugdymo bendroje programoje (N = 7).....	41
10 lentelė. Informantų nuomonės apie mokinių supažindinimą su lyderio sąvoka (N = 7).....	42
11 lentelė. Informantų nuomonės apie mokytojo-lyderio poziciją (N = 7).....	43
12 lentelė. Informantų nuomonės apie priemonių taikymą, ugdant mokinių lyderystę (N = 7).....	44
13 lentelė. Informantų nuomonės apie mokinių lyderystę skatinančius būdus (N = 7).....	45
14 lentelė. Informantų nuomonės apie mokinių lyderystės ugdymo metodus (N = 7).....	45
15 lentelė. Informantų nuomonės apie mokinių lyderystės stebėseną vyresnėse klasėse (N = 7).....	46
16 lentelė. Informantų nuomonės apie lyderio sampratą (N = 14).....	47
17 lentelė. Informantų nuomonės apie lyderio pavyzdį (N = 14).....	48
18 lentelė. Informantų nuomonės apie norą būti lyderiu (N = 14).....	49
19 lentelė. Informantų nuomonės apie lyderio buvimą klasėje (N = 14).....	50
20 lentelė. Informantų nuomonės apie klasės lyderio savybes (N = 14).....	51
21 lentelė. Informantų nuomonės apie klasės lyderio veiklą (N = 14).....	52
22 lentelė. Informantų nuomonės apie klasės lyderio ugdymą veikloje (N = 14).....	53
23 lentelė. Informantų nuomonės apie mokytojo pokalbį apie lyderį per pamokas (N = 14).....	54

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Lyderystės samprata (Maxwell, 2016).....	14
2 pav. Lyderystės modelis (Krivickaitė, 2018, p. 11).....	18

PRIEDŲ SĄRAŠAS

1 priedas. Raštiškas Tėvų / Globėjų sutikimas.....	70
---	----

SANTRAUKA

Lietuvos valstybės vizijoje, visuomenės susitarime – Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ – pabrėžiama, kad svarbu nebijoti naujovių ir drąsiai priimti konkurencijos iššūkius, išnaudoti galimybes, keistis ir prisitaikyti prie pokyčių. Vienas iš siekių yra tapti sumania brandžia visuomene, kuri būtų laiminga, atvira naujoms idėjoms, naujovėms ir iššūkiams. Keičiantis ir sumanėjant visuomenei, atsiranda ir poreikis ugdyti naują lyderišką požiūrį į pasaulį, o bendrojo ugdymo sistemą orientuoti į kūrybiškumo, pilietiškumo ir lyderystės ugdymą. Šiandien nekyla abejonių, kad lyderystė mokyklose yra siekiamybė.

Tyrimo problema – kaip vyksta pradinė klasių mokinių ugdymas(is) lyderystei? **Tyrimo objektas** – pradinė klasių mokinių ugdymas(is) lyderystei. **Tyrimo tikslas** – teoriškai ir empiriškai ištirti pradinė klasių mokinių ugdymą(si) lyderystei. Tikslui pasiekti buvo išskirti tokie **uždaviniai**: teoriniu aspektu išanalizuoti pradinė klasių mokinių ugdymą(si) lyderystei; įvardinti pradinė klasių mokinių ugdymo(si) lyderystei prielaidas; ištirti, kaip lyderystės ugdymą suvokia, įgyvendina Radviliškio rajono X gimnazijos pradinė klasių mokytojai ir pradinė klasių mokiniai. **Tyrimo metodai**: mokslinės literatūros ir švietimo dokumentų analizė, struktūruotas interviu, grupės diskusija, kokybinė duomenų analizė.

Atliktas tyrimas atskleidė, jog Radviliškio rajono X gimnazijos pradinė klasių mokytojai mokinį lyderį apibūdina, kaip vaiką, kuriam būdingos išskirtinės asmeninės savybėmis, gebantį būti komandos (grupės) dalimi ir joje mokantį dirbti bendraujant ir bendradarbiaujant. Ir mokytojai, ir mokiniai tyrime įvardina panašias pradinės klasės mokinio lyderio asmenines savybes, tokias kaip kūrybiškas, atsakingas, paslaugus, mokantis dirbti bendraujant ir bendradarbiaujant komandoje bei gebantis planuoti, organizuoti veiklas. Ugdymas lyderystei pradinė klasių mokiniams yra svarbus ir turi didelę reikšmę jų visapusiškam asmenybės augimui bei mokymuisi. Pedagogai mokinių ugdymo lyderystei naudojamus metodus renkasi sąmoningai, kryptingai, prasmingai ir planingai. Lyderystė ugdoma natūraliai integruojant į ugdymo procesą tam tikrus elementus, neformalųjį ugdymą, projektus. Panašias idėjas apie metodų pasirinkimą, lyderystės raišką pamokose bei neformaliame ugdyme teikia ir pradinė klasių mokiniai.

Raktiniai žodžiai: mokinių ugdymas(is) lyderystei, lyderio raiška, ugdymas pradinėse klasėse.

SUMMARY

The vision of the Lithuanian state, the social agreement – the Strategy for Progress of Lithuania "Lithuania 2030" – emphasises the importance of not being afraid of innovations and bravely accepting the challenges of competition, exploiting opportunities, changing and adapting to changes. One of the aims is to become a smart, mature society that is happy and open to new ideas, innovation and challenges. As societies change and become smarter, there is also a need to develop a new leadership approach to the world, and to orient the general education system towards creativity, citizenship and leadership. Today, there is no doubt that leadership in schools is an aspiration.

The research problem – how is leadership development going for pupils in primary schools? **Object of the study.** Leadership education for primary school pupils. **The aim of the study** is to investigate theoretically and empirically the leadership development of primary school pupils. To achieve the goal, the following **tasks** were set: to analyse theoretically the leadership development of primary school pupils; to identify the prerequisites of leadership development of primary school pupils; to investigate how leadership development is perceived, implemented by primary school teachers and primary school pupils of X gymnasium of Radviliskis' district. **Research methods:** analysis of scientific literature and educational documents, structured interview, group discussion, qualitative data analysis.

The research revealed that primary school teachers of X gymnasium of Radviliskis' district describe a pupil leader as a child with outstanding personal qualities, who is able to be part of a team (group) and learns how to work in a cooperative and collaborative way. Both teachers and pupils in the study identify similar personal qualities of a primary school pupil leader, such as being creative, responsible, helpful, capable work in communication and cooperation in a team, and able to plan and organize activities. Leadership education for primary school pupils is important and has a significant impact on their overall personal growth and learning. Teachers choose their methods to pupils' leadership development in a deliberate, purposeful, meaningful and planned manner. Leadership is developed by naturally integrating into the educational process certain elements, non-formal education, projects. Similar ideas about the choice of methods, the expression of leadership in lessons and non-formal education are provided by primary school pupils.

Keywords: pupils' (self-)education for leadership, expression of a leader, education in primary grades.

ĮVADAS

Temos aktualumas ir mokslinis iširtumas. XXI amžius – tai žinių ir kaitos amžius, kur kyla vis naujų ekonominių, socialinių ir aplinkos iššūkių, o technologijų, socialinės, ekonominės, klimato sričių bei geopolitinės situacijos kaita gali būti ne visada nuspėjama ir itin sparčiai kintanti. Įvairiose šiandieninio žmogaus gyvenimo srityse pokyčiai yra neatsiejama jo gyvenimo dalis. Pokyčiai vyksta labai sparčiu tempu. Lietuvos valstybės vizijoje, visuomenės susitarime – Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ – pabrėžiama, kad svarbu nebijoti naujovių ir drąsiai priimti konkurencijos iššūkius, išnaudoti galimybes, keistis ir prisitaikyti prie pokyčių. Vienas iš siekių yra tapti sumania brandžia visuomene, kuri būtų laiminga, atvira naujoms idėjoms, naujovėms ir iššūkiams. Strategijoje akcentas dedamas į tai, kad „vyktų šalies pažangai svarbūs pokyčiai, kurie garantuotų kiekvieno asmens individualių gebėjimų ugdymą, pritaikymą ir pripažinimą, kryptingai turi keistis ne tik kiekvienas žmogus, bet ir pagrindinės visuomenės institucijos bei visuomenės gyvenimo sritys, kuriose turi būti vertinamas ir nuo mažens ugdomas kūrybingumas ir lyderystė“ (Lietuvos Respublikos Seimas, 2012). Valstybinėje švietimo 2013-2022 metų strategijoje taip pat atsispindi šios nuostatos. „Paversti Lietuvos švietimą tvariu pagrindu valstybės gerovės kėlimui, ugdyti veržliam ir savarankiškam žmogui, atsakingai ir solidariai kuriančiam savo, Lietuvos ir pasaulio ateitį“ yra pagrindinis strateginis tikslas (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, 2014). Keičiantis ir sumanėjant visuomenei, atsiranda ir poreikis ugdyti naują lyderišką požiūrį į pasaulį, o bendrojo ugdymo sistemą orientuoti į kūrybiškumo, pilietiškumo ir lyderystės ugdymą. Kaip teigia Hussain ir kt. (2016), kartu su visomis kintančiomis organizacijomis turi keistis ir švietimo sistema bei mokyklos. Šiandien nekyla abejonių, kad lyderystė mokyklose yra siekiamybė. Įvairiuose strateginiuose ir švietimo dokumentuose tai ir akcentuojama, nes lyderystė yra vienas pagrindinių veiksnių, lemiančių kiekvienos švietimo įstaigos veiksmingumą, veiklos kokybę, kas su laiku užtikrina teigiamus pokyčius, pastarųjų tvarumą, lemiantį visos valstybės pažangą.

Lyderystės reiškinių švietime aktualizavimas ir analizavimas prasidėjo maždaug prieš gerą dešimtmetį. Burkaitės teigimu (2017), švietimo lyderystė tampa vienu iš svarbiausių prioritetų švietime, siekiant tvarios mokyklų pažangos, todėl mokslininkai ima tyrinėti švietimo įstaigų vadovų lyderystę, jos stilius, poveikį mokytojų lyderystei, mokinių ir jų tėvų pasitenkinimui švietimo paslaugomis bei ugdymo kokybei (Tsai ir kt., 2016; Miller-Vaz, 2016; Lahtero ir kt., 2017), mokytojų lyderystę ir poveikį tiek mokyklos, tiek jų pačios veiklos efektyvumui, mokinių pažangai (Bowman, 2014; Jakšaitytė, 2016; Skarbaliene, 2015), mokinių lyderystę ir poveikį

kūrybiškumui, atsakomybei, tikslų siekimui (Burkaitė, 2017; Hovardas ir kt., 2016). „Lyderystė yra pagrindinis mokyklos veiksmingumą lemiantis veiksnys“ (Marzano ir kt., 2011). Kaip teigiama Geros mokyklos koncepcijoje (Vaicekauskienė, 2013), lyderystė šiandieninėje švietimo organizacijoje apima visą bendruomenę nuo vadovų iki mokinių bei jų tėvų, yra svarbu „visos mokyklos bendruomenės sutelktumas ir bendradarbiavimas, nes tai būtina sąlyga sėkmingam ir kokybiškam ugdymo procesui organizuoti“. Valstybinėje švietimo 2013-2022 metų strategijoje (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, 2014) taip pat apie lyderystę kalbama, kaip apie „vyraujančią reiškinį visoje švietimo institucijoje. Čia pabrėžiama, kad, inicijuojant naujoves ir priiimant atsakomybes, siekiant geresnės ugdymo(si) kokybės ir švietimo organizacijos tobulėjimo, visi švietimo dalyviai turi įsitraukti ir maksimaliai panaudoti savo kompetencijas“. Toks požiūris XXI a. švietimo organizaciją atskleidžia kaip lanksčią, kuriančią betarpišku bendravimu ir bendradarbiavimu grįstus, visų organizacijai priklausančių bendruomenės narių santykius, kai kiekviename bendruomenės naryje gali būti įžvelgiamas lyderis. Tokioje švietimo organizacijoje santykiai grindžiami atsakomybės, geranoriškumo, pasitikėjimo ir nekonkuravimo vieni su kitais principais, padedančiais, dirbant visiems išvien, tobulėti, įgyvendinti pokyčius, gyventi inovatyviai (Grigaliūnienė, 2014; Dukynaitė, 2015).

Tyrimo problema. Kaip vyksta pradinių klasių mokinių ugdymas(is) lyderystei?

Tyrimo objektas: Pradinių klasių mokinių ugdymas(is) lyderystei.

Tyrimo tikslas – teoriškai ir empiriškai ištirti pradinių klasių mokinių ugdymą(si) lyderystei.

Tyrimo uždaviniai:

1. Teoriniu aspektu išanalizuoti pradinių klasių mokinių ugdymą(si) lyderystei.
2. Įvardinti pradinių klasių mokinių ugdymo(si) lyderystei prielaidas.
3. Ištirti, kaip lyderystės ugdymą suvokia, įgyvendina Radviliškio rajono X gimnazijos pradinių klasių mokytojai ir pradinių klasių mokiniai.

Tyrimo metodologija. Šiame tyrime analizuojant mokinių ugdymą(si) lyderystei, buvo remiamasi **humanistinėmis nuostatomis**. Kaip teigia Bitinas, pedagogas planuodamas mokinių ugdymo procesą, pirmiausia atkreipia dėmesį į tai, kaip besimokantieji aiškiai perduoti žinias ir įgūdžius, kaip juos stiprinti, kokių veiksmų imtis, kad užtikrintų kokybišką ugdymąsi (Bitinas, 2000). Nemažiau pedagogui svarbu gebėti tinkamai išauklėti vaikus, kuo anksčiau pastebėti jų galimybes ir poreikius, formuoti jų vertybes ir savybes, kurios būtinos ankstyvajai lyderystei.

Tyrimo metodai:

Teoriniai: mokslinės literatūros ir švietimo dokumentų analizė.

Empiriniai: struktūruotas interviu, grupės diskusija.

Statistiniai: kokybinė duomenų analizė.

Tyrimo imtis ir atranka. Struktūruoto interviu pokalbiams organizuoti Radviliškio rajono X gimnazijoje taikyta kriterinė informantų atranka. Taikant šią atrankos strategiją atrinkta 7 mokytojai: 1 mokytojas, dirbantis su pirmų klasių mokiniais, 2 – su antrų, 2 – su trečių bei 2 su ketvirtų klasių mokiniais.

Grupės diskusija su Radviliškio rajono X gimnazijos pradinių klasių mokiniais taip pat taikyta kriterinė informantų atranka. Grupės diskusiją sudarė dvi grupės: septyni 3 klasės mokiniai ir septyni 4 klasės mokiniai.

Tyrimo etapai ir organizavimas:

Pirmame darbo etape buvo atlikta mokslinių šaltinių bei švietimo dokumentų analizė, siekiant išsiaiškinti lyderystės sampratą, pradinių klasių mokinių ugdymą(si) lyderystei prielaidas.

Antrame darbo etape buvo atliekamas atvejo tyrimas X mokykloje. Prieš atliekant tyrimą, pagrįsta tyrimo metodologija. Tyrimo metu gauti duomenys analizuojami, interpretuojami.

Trečiame darbo etape pirmųjų dviejų etapų eigoje gauti rezultatai lyginami tarpusavyje bei analizuojami, daromos empirinio tyrimo išvados. Remiantis tyrimo išvadomis pateikiamos rekomendacijos.

Naujumas. Lyderystės ugdymo tema nemažai rašė daugiausia užsienio autoriai ir tyrėjai (Northouse, 2016; Marzano ir kt., 2011; Sportsman ir kt., 2011; Kretman, 1996; Bobbermen, 2019). Daugelis šio amžiaus lyderystės reiškinių tyrinėtojų, tokių kaip Bowman (2014), Fitzsimmons ir Callan (2019), Meyer ir kt. (2019) akcentuoja, kad kiekvienas gali tapti lyderiu, o lyderystės įgūdžių galima įgyti veikloje, juos ugdytis ir tobulinti įvairiuose gyvenimo etapuose. Apie pradinių klasių lyderystės ugdymą rašė užsienio autoriai Mariam ir MacGregor (2013), Bowman (2014), išskirdami mokinių lyderystės ugdymo svarbą jau nuo mažų dienų. Apie misiją išugdyti išsilavinusius piliečius, gebančius tobulinti demokratinę visuomenę pradedant lyderystės mokymąsi ankstyvajame amžiuje rašė Lambert (2011). Lietuvoje nėra aptikta tyrimų, kaip konkrečiai mokinių lyderystė yra ugdoma, koks yra vadovų, pedagogų bei mokinių požiūris į lyderystės ugdymą pradinėse klasėse. Apie lyderystę, jos ugdymą daugiausia tyrimų atlikta su vyresnės klasės mokiniais. Vienas naujausių tyrimų apie lyderystės ugdymą mokyklose atliktas Simonaitienės (2021) „*Mokytojų lyderystės raiška tikslinėse Vilniaus mokyklose: pradinėje, progimnazijoje, gimnazijoje*“. O Petkevičienė (2018) savo magistro darbo tyrime „*Pradinių klasių mokinių lyderystės ugdymas skirtingų subjektų požiūriu*“ pateikė skirtingų subjektų nuomones apie lyderystės ugdymą. Apie gimnazistų kaip lyderių gebėjimus rašė Gruodienė (2022) „*Gimnazijos mokinių lyderystės gebėjimų vertinimas*“. Burkaitė (2017) savo darbe „*Gimnazijų mokinių lyderystė ir virtualios tarpasmeninės komunikacijos gebėjimai*“ ištyrė gimnazijos mokinių lyderystės stilius. O Krištaponis magistro

darbe (2017) „*Bendrojo ugdymo mokyklų vadovų lyderystės stiliai ir komandinė lyderystė*“ tyrinėjo lyderystės stilius. Vyčiūtė (2016) magistro darbe „*Vadovo lyderystė kuriant besimokančią organizaciją*“ tyrinėjo vadovų požiūrį į lyderystę. Taigi galima daryti išvadą, kad pradinių klasių mokinių lyderystės ugdymo tema Lietuvoje yra mažai ištirta, tai įrodo temos naujumą ir tyrimo aktualumą.

Darbo struktūra. Darbą sudaro santrauka lietuvių ir užsienio kalba, įvadas, trys skyriai, diskusija, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas bei vienas priedas. Darbe pateikiama dvidešimt trys lentelės, du paveikslai. Darbo apimtis be priedų – šešiasdešimt septyni puslapiai.

1. PRADINIŲ KLASIŲ MOKINIŲ UGDYMO(SI) LYDERYSTEI TEORINĖS ĮŽVALGOS

1.1. Lyderystės samprata

„Ne vieną šimtmetį žmonės manė, kad lyderystė yra svarbiausias veiksnys, darantis reikšmingiausią įtaką bet kokios institucijos ar individo pastangų sėkmei“ (Marzano ir kt., 2011). Northouse (2016) teigimu, „žmonės masina lyderystės idėja“, nes „lyderystė yra labai paklausi ir labai vertinama prekė“. Lyderystė yra patraukli tema ir apie ją yra daug rašyta populiariojoje bei mokslinėje literatūroje. Nepaisant gausybės įvairių darbų šia tema, lyderystė meta iššūkį praktikams ir mokslininkams, norintiems suprasti jos esmę. Tai vertingas ir nepaprastai sudėtingas reiškinys (Northouse, 2009). Visuomenė vis labiau žavisi lyderystės idėja, todėl žmonės ir toliau klausia savęs ir kitų, kas yra geri lyderiai, kaip tapti lyderiu, kaip kituose uždegti lyderio kibirkštį.

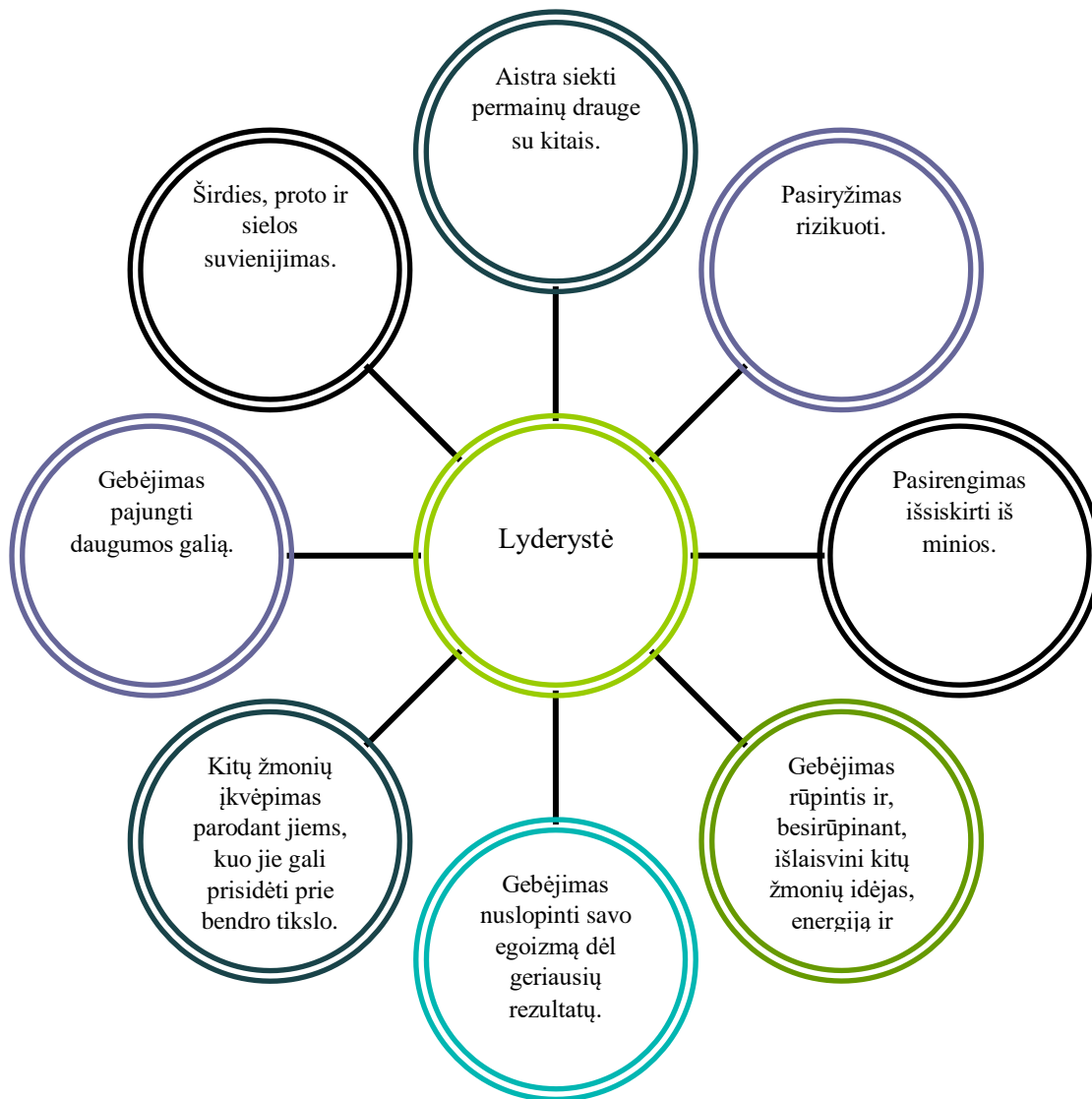
Dabartiniame žinių ir technologijų amžiuje organizacijų veiklos neįmanoma įsivaizduoti be lyderystės, kuri padeda užtikrinti kokybę ir pokyčius. Lyderystės apraiškų aptikti galima įvairiose srityse: nuo meno iki politikos. McCleskey (2014) teigia, kad vieno lyderystės apibrėžimo paieška gali būti bergždžia, kadangi teisingas lyderystės apibrėžimas priklauso nuo tyrėjo intereso ir tiriamos problemos ar situacijos tipo. Tai yra vienas iš terminų, plačiausiai vartojamų daugelyje žmogaus veiklos sričių, įskaitant ginkluotąsias pajėgas, verslą, politiką, religiją, sportą, švietimą ir kitas veiklos sritis.

Lyderystės sąvoka yra žinoma dar nuo antikos laikų. Marzano ir kt. (2011), remdamiesi Bass (1981) tyrinėjimais, teigia, kad „lyderystės mokslas – tai antikos laikų vadybos menas“, nes „apie lyderystę rašoma Platono, Cezario ir Plutarcho“ veikaluose. Pasak Šilingienės, lyderystės sąvoka egzistavo ir prieš daugelį tūkstantmečių, „egiptiečiai prieš 5 tūkstančius metų hieroglifais vaizdavo „lyderio“ sąvoką“ (Šilingienė, 2012, p. 9). Marzano ir kt. (2011) pabrėžia, jog lyderystė yra plačiai paplitusi visame pasaulyje, neatsižvelgiant į žmonių kultūrą.

Sąvoka lyderystė kildinama iš angliško žodžio *leadership*. „Žodžio lyderystė (angl. *lead, leader, leadership*) kilmė susijusi su anglų-saksų kalbos daiktavardžiu „*lead*“, reiškiančiu kelias, ir veiksmazodžiu „*to leaden*“, reiškiančiu keliauti“ (Dukynaitė, 2015), kitaip tariant, lyderystė – tai ėjimas, keliavimas tikslo link. Tokiu atveju lyderis – tai grupėje žmonių pripažintas žmogus, einantis priekyje visų ir rodantis savo sekėjams kelią, telkiantis žmones bendram tikslui pasiekti.

Northouse (2016), išanalizavęs Stogdill (1974) lyderystės tyrimus, pažymi, kad „yra daugybė būdų užbaigti sakinį: „Lyderystė yra...“, kadangi yra beveik tiek pat skirtingų lyderystės

apibrėžimų, kiek yra žmonių, bandžusių ją apibrėžti.“ Anot šio mokslininko, „kiekvienas iš mūsų intuityviai žino, ką reiškia tokie žodžiai, o skirtingiems žmonėms šie žodžiai gali turėti skirtingą reikšmę“ (Northouse, 2016). Maxwell (2016) dalinasi mintimis apie lyderystę (žr. 1 pav.).

1 pav. Lyderystės samprata (Maxwell, 2016)

Mokslinėje literatūroje, tyrinėjančioje lyderystę, galima atrasti gausybę įvairių lyderystės teorijų, kurios apibrėžia lyderystės sąvoką, todėl galima teigti, kad lyderystės reiškinio supratimas ir apibrėžimas vis dar išlieka mokslininkų diskusijų objektu. Tarp pasaulyje paplitusių lyderystę aiškinančių teorijų minimos:

- „Didžio žmogaus“ teorija (vėliau ji buvo pervadinta bruožų teorija), kurios šalininkai remiasi tam tikromis asmenybėmis ir jų nuveiktais darbais, žygdarbiais, pvz., teigiama, kad jeigu britai nebūtų turėję V. Čerčelio, tai jie būtų pralaimėję vokiečiams, teigdami, kad lyderystė yra įgimta (Marzano ir kt., 2011);

- įvairios būdingų bruožų teorijos, kurių šalininkai tvirtina, jog kiekvienas lyderis pasižymi tam tikromis geresnėmis nei kiti savybėmis, tokiomis kaip intelektualumas, savitvarda ar komunikabilumas, išskiriančiomis juos iš kitų; taip pat darbuose išskiriami tokiems lyderiams būdingiausi 5 bruožai (Big Five): neurotiškumas – tendencija būti prislėgtu, nerimastingu, nesaugiu, pažeidžiamu ir gynybišku, ekstraversija – tendencija būti socialiu ir įtikinančiu, pozityvią energiją, atvirumas – tendencija būti informuotu, kūrybišku, įžvalgiu, smalsiu, polinkis sutikti / susitarti – tendencija būti pritariančiu, sutinkančiu, pasitikinčiu, sąmoningumas – tendencija būti reikliu, organizuotu, kontroliuojančiu (Miniotaitė ir Staškevičius, 2019);

- aplinkos teorijos, kurios teigia, jog lyderiai atsiranda susiklosčius jiems palankioms aplinkybėms, t. y., kaip sakoma, atsiduria tinkamu laiku tinkamoje vietoje (Marzano ir kt., 2011);

- elgesio (elgsenos) teorijos, kurios teigia, kad lyderystė remiasi dviejų tipų elgesiu: elgesiu, orientuotu į užduotį ir elgesiu, orientuotu į santykius (Miniotaitė ir Staškevičius, 2019), jos „esmė yra lyderio elgsenys, vadovavimo stiliai, kad kiekvienas žmogus stebėdamas kitų lyderių elgseną ir analizuodamas jų veiksmus, priimtus sprendimus gali ir pats mokytis tapti lyderiu“ (Cibulskas ir Žydžiūnaitė, 2012), kad „lyderiais nėra gimstama, bet jie ilgainiui susiformuoja“ (Valuckienė ir kt., 2015).

Taigi, lyderystės teorijos yra skirstomos į klasikinės ir šiuolaikinės. Klasikinėmis laikomos bruožų, elgesio, situacinio vadovavimo ir santykių teorijos. Šiuolaikinėms priskiriamos transakcinė, transformacinė, charizmatinė, autentiška, tarnaujančioji bei pasidalytoji lyderystės. Manoma, jog kiekvienas lyderis pasižymi įvairių teorijų akcentuojamomis vertybėmis bei savybėmis, tik dažnu atveju vyrauja iš jų viena ar dvi, o kitos yra papildančios (Miniotaitė ir Staškevičius, 2019):

- transformacinė lyderystė – tai procesas, kuris pakeičia ir transformuoja žmones bei organizacijas, o transformacinis lyderis pasižymi idealizuota įtaka (charizma), įkvepiančiu motyvavimu (emocijos), intelektine stimuliacija (vertybių, įsitikinimų kvestionavimas, kūrybiškumas), individualizuotu dėmesiu (užmezga atskirą, individualų ryšį);

- charizmatinė lyderystė – lyderis pasižymi tokiais asmenybės bruožais, kaip dominavimas, siekis daryti įtaką, pasitikėjimas, formuluoja bei aiškiai išsako tikslus, didelius lūkesčius ir išreiškia pasitikėjimą;

- autentiška lyderystė – lyderis besivystantis, augantis, besikeičiantis jo „aš“, pažįstantis save, nešališkai apdorojantis informaciją. Jo santykiai su aplinkiniais yra skaidrūs santykiai (Miniotaitė ir Staškevičius, 2019).

Dukynaitė (2015) kartu su Burkaitė (2017) teigia, jog nerasime vieno lyderystės apibrėžimo, kuris būtų priimtinas visiems arba daugumai lyderystę tyrinėjančių mokslininkų, kadangi lyderystė įvairių mokslininkų yra analizuojama pakankamai skirtingais aspektais (lyderio savybės, lyderio

įtaka sekėjams, lyderio ir sekėjų bendravimas ir bendradarbiavimas, lyderio įtaka ir naudojamos galios, lyderio sugebėjimas kurti viziją, lyderio elgesys tam tikromis aplinkybėmis, susiklosčiusiais įvykiais), „dažniausiai daugelyje lyderystės apibrėžimų išryškintas vienas aspektas kitų aspektų atžvilgiu“ (Minelgaitė ir Vaičiukynaitė, 2017). Jakšaitytė (2016) teigia, kad įvairūs lyderystę tyrinėjantys mokslininkai „įvardija tam tikrus panašius įvairių lyderystės teorijų bruožus, taip pat išskiria bendrus bruožus, tačiau jiems apibūdinti vartoja gana skirtingas sąvokas“ (Jakšaitytė, 2016). Lyderystės apibrėžimų didelio kiekio buvimas gali būti paaiškinamas lyderystės stilių ir modelių įvairove. Moksliniuose darbuose lyderystė dažnai laikoma procesu, kuomet asmuo, įtakodamas grupę žmonių, nukreipia ją siekti bendro tikslo. Lyderystė yra susijusi su įtaka, sekėjų pritraukimu. Lyderystė atsiranda tada, kai atsiranda grupė žmonių, kuri yra susijusi su išsikelta tikslo siekimu ir įgyvendinimu.

Dukynaitė (2015), analizuodama XX a. antros pusės užsienio autorių mokslinius darbus, nagrinėjančius lyderystę, ir remdamasi jų atliktais tyrimais ir pastebėjimais, įvardina, kas yra lyderystė (žr. 1 lentelę):

1 lentelė. XX a. antros pusės užsienio autorių, nagrinėjančių lyderystę, lyderystės apibrėžimai

Autorius	Lyderystės apibrėžimas, apibūdinimas
Druckeris, 1947	Vizijos įgyvendinimo siekimas, leidžiantis asmenybėms pasiekti didelių laimėjimų.
Mintzbergas, 1973	Asmens gebėjimas įkvėpti kitus vizijos įgyvendinimo veiklai.
Burnsas, 1978	<i>Procesas</i> , kuriame lyderis ir sekėjai geba pakilti į aukštesnį moralumo ir motyvacijos lygį.
Rostas, 1991	Tarpusavio ryšys, lemiantis vadovų ir bendradarbių įsitraukimą į veiklą, reikšmingus pokyčius, bendrą tikslą.
Kotteris, 1996	Vizijos kūrimo ir jos įgyvendinimo <i>procesas</i> .
DuBrinas, 1995	Individo asmeninė galia, skatinanti kitus siekti tikslų.

Sudaryta pagal Dukynaitę (2015).

Siekiant įveikti XXI a. iššūkius, pastarojo amžiaus pradžios mokslinėje literatūroje lyderystė yra apibrėžiama kaip (žr. 2 lentelę):

2 lentelė. XXI a. pradžios mokslinėje literatūroje pateikiami lyderystės apibrėžimai

Autorius	Lyderystės apibrėžimas, apibūdinimas
Vilkaitė-Vaitonė ir kt., 2016	Tarpdisciplininė kategorija, kuri remiasi lyderio ir sekėjo santykiais.
Digrienė, 2018	<i>Procesas</i> , menas bei gebėjimas viziją paversti realybe, siekiant užsibrėžto tikslo, pritraukti kuo daugiau žmonių-sekėjų bei turėti įtakos skatinant juos savarankiškai dėti pastangas grupės tikslų pasiekimui.
Minelgaitė ir Vaičiukynaitė, 2017	<i>Procesas</i> , apimantis lyderio, sekėjo, proceso ir tikslo elementus.
Sousa ir Rocha, 2019	Gebėjimas motyvuoti žmones siekti bendrų tikslų, priversti

Autorius	Lyderystės apibrėžimas, apibūdinimas
	paprastus žmones parodyti nepaprastus rezultatus, susijusius su tam tikrais asmens įgūdžiais, sugebėjimais ir įtaka.
Akram ir kt., 2016	Racionalus ir etiškas <i>procesas</i> , kurio eigoje žmonės siekia kartu įgyvendinti teigiamus pokyčius.
Meyer ir kt., 2019	Moralinės įtakos darymas sekėjams.
Fitzsimmons ir Callan, 2019	Per socialines sistemas atsirandanti pakankamai sudėtinga žmonių ir aplinkos sąvoka.

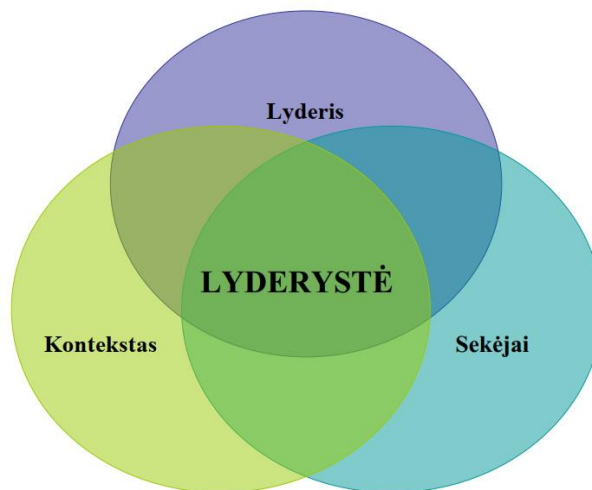
Pasak Bernotavicz ir kt. (2013), galima išskirti pagrindinius lyderystės sampratos aspektus:

- „lyderystė ir asmeninės savybės, kai lyderiu gali tapti kiekvienas, o lyderiui būtinas savybės ir įgūdžius galima įgyti ir išmokti;
- lyderystė ir savęs pažinimas, kai lyderystė yra paremta savimone, sudarančia sąlygas skaidrumui, autentiškumui, vientisumui ir pasitikėjimui;
- lyderystė ir pareigos, kai lyderystė nesiejama tik su formaliomis pareigomis;
- lyderystė ir pasekėjai, kai lyderiams reikia pasekėjų, o pasekėjams – lyderių;
- lyderystė ir valdymas, kai lyderystė ir valdymas yra tarpusavyje susiję ir vienas kitą papildo, todėl siekiant organizacijos sėkmės abu veiksniai yra būtini;
- lyderystė ir pusiausvyra, kai lyderiai turi išlaikyti pusiausvyrą tarp nusistovėjusios tvarkos ir pokyčių;
- lyderystė ir plėtra (vystymasis), kai lyderystė siejama su lyderių visais organizacijos lygmenimis ugdymu“.

Šie mokslininkai (Bernotavicz ir kt., 2013) taip pat teigia, jog formalūs ir neformalūs lyderiai gali būti visais organizacijos lygmenimis.

Northouse (2016) teigimu, lyderystės kaip proceso apibrėžimas reiškia, kad ji nėra lyderiui būdingas bruožas ar savybė. Jo teigimu, tai veikiau yra sandoris, vykstantis tarp lyderio ir jo sekėjų. Procesas reiškia, kad tiek lyderis daro įtaką, tiek ir jis yra veikiamas savo sekėjų. Remiantis tokiu lyderystės aiškinimu galima teigti, jog lyderystė yra sąveika. Lambert (2011) teigia, kad lyderystė yra mokymasis grupėje visiems kartu, siekiant bendro tikslo. Lyderystė ir mokymasis yra du tarpusavyje glaudžiai persipynę, vienas su kitu susiję dalykai.

Krivickaitė (2018), remdamasi Šilingiene (2012) savo baigiamajame darbe pateikia patį bendriausią lyderystės modelį (žr. 2 pav.):

2 pav. Lyderystės modelis (Krivickaitė, 2018, p. 11)

Šis modelis iliustruoja lyderystės elementus bei jų tarpusavio sąveiką. Tai reiškia, kad, anot Krivickaitės (2018), analizuojančios Šilingienę (2012), lyderystės atsiradimui pirmiausia svarbus kontekstas (tikslas), kuris sąlygoja lyderio, prisiimančio atsakomybes, susiformavimą ir išsilimą. Po tokio lyderio išsilimo su laiku atsiranda žmonės (grupės), vadinami sekėjais, kurie pasirenka sekti paskui jį. Taip atsiranda lyderio ir sekėjų sąveika (įtaka). Šioje vietoje verta paminėti sekėjystę. Sekėjas renkasi eiti paskui konkretų lyderį savanoriškai, tad sekėjystė – tai savanoriškas aktas sekti paskui lyderį, kartu siekti bendro tikslo. Sekėjystė kaip ir lyderystė taip pat turi savo teoriją, vadinamą lyderio ir sekėjo santykių mainų teorija (LMX), kurios atstovai nagrinėja lyderio-sekėjo santykį. LMX teigia, kad, santykiai lyderio iniciatyva turi būti kuriami su visais sekėjais (Miniotaite ir Staškevičius, 2019).

Remiantis pateikta informacija galima teigti, jog lyderystė apibrėžiama skirtingai. Mokslininkai pateikia daugybę jos sampratų. Vieningos nuomonės apie lyderystę nėra, kadangi dauguma mokslininkų remiasi skirtingomis teorijomis bei individualiais savo požiūriais, lyderystę nagrinėja skirtingais aspektais. Pasaulyje paplitę lyderystę aiškinančios teorijos, skirstomos į klasikinės ir šiuolaikinės. Kiekvienas lyderis pasižymi įvairių teorijų akcentuojamomis vertybėmis bei savybėmis, tik dažnu atveju vyrauja iš jų viena ar dvi, o kitos yra papildančios. Lyderystė paprastai nagrinėjama grupės kontekste. Viena iš lyderiavimo savybių yra bent vieno sekėjo buvimas. Nors nėra vieningos nuomonės apie lyderystę, dauguma tyrinėjusių mokslininkų ją apibūdina kaip procesą, kuriame vyksta sąveika tarp lyderio ir jo sekėjų, bei išskiria tris visiems lyderystės apibrėžimams būdingus elementus: grupė, įtaka, tikslas. Lyderystės procese, pasak mokslininkų, lyderiai yra tie žmonės, kurie daro įtaką kitiems grupės nariams, t. y. savo sekėjams, jų elgesiui, prisiimdami atsakomybę ir juos skatindami vienaip ar kitaip elgtis, siekiant bendrų užsibrėžtų tikslų.

1.2 Lyderystės apžvalga švietimo dokumentuose

Lyderystės reiškinys – neatsiejama šiuolaikinės mokyklos dalis, apie kurią paskutiniaisiais dešimtmečiais ypač daug diskutuojama ir atliekama nemažai tyrimų. Tai akcentuoja Marzano ir kt. (2011) teigdami, kad lyderystė gana ilgai buvo suvokiama kaip svarbus veiksmingos organizacijų veiklos veiksnys, o pastaruoju metu ypač akcentuojamas jos reikšmingumas mokykloms. Žvelgiant plačiau, galima teigti, jog taip yra todėl, kad švietimo ir mokymo misija apima aktyvaus pilietiškumo, asmeninio tobulėjimo ir valstybės gerovės siekimą.

Lyderystė švietimo srityje yra kitokia nei kitose veiklos srityse, nes joje keliamas moralinis tikslas, kurį pasiekus bus užtikrinta mokinių gerovė bei mokymosi pažanga. Kad šis tikslas būtų pasiektas, lyderystė privalo būti plėtojama ne tik tarp vadovų ir pedagogų, bet ir tarp mokinių nuo pradinių iki vyresniųjų klasių. Turi būti priimami bendri susitarimai, vyrauti pasitikėjimas vienu kitais, dalijimasis atsakomybėmis, lyderių ugdymas. Cibulsko ir Žydžiūnaitės (2012) teigimu, lyderystė mokykloje sietina su mokymą(si) palaikančia lyderyste. Šie mokslininkai taip pat akcentuoja, kad nėra tikslaus ir aiškaus paaiškinimo, kaip ugdyti lyderystę mokykloje, kas yra mokyklos lyderiai. Lyderystė mokykloje yra viena iš prioritetinių švietimo politikos sričių tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu mastu. Manoma, kad „lyderystė yra tiesiogiai susijusi su švietimo kokybės didinimu, o švietimo kokybė didėja, kai švietimo sistemoje įgyvendinama ir puoselėjama lyderystė (Švietimo problemos analizė, 2015).

Lietuva kaip ir kitos Europos Sąjungos narės turi tikslą atliepti šių dienų aktualijas švietimo srityje. Šiuo atveju tai yra lyderystė. Jau nuo XX a. pabaigos pasaulyje yra akcentuojama mokinių lyderystės ugdymo svarba. Analizuojant Lietuvos švietimo dokumentus ir strategijas galima rasti tiesioginių ir netiesioginių užuominų apie mokinių lyderystės ugdymą, šio ugdymo svarbą. Dokumentuose yra gana aiškiai išdėstoma, kad vaikuose jau nuo mokyklos suolo turi būti ugdoma lyderystė. Mokinių lyderystė bei jos ugdymas yra glaudžiai susiję su Vaiko teisių konvencija, Valstybės pažangos strategija, Lietuvos švietimo įstatymu, Geros mokyklos koncepcija, Pradinio ir pagrindinio bendrosiomis ugdymo programomis ir kitais dokumentais. Šiuose dokumentuose yra apibrėžtos vaiko teisės į lyderystės ugdymą tarptautiniame ir nacionaliniame lygmenyse.

Vaiko teisių konvencijoje (1995) yra teigiama, kad „kiekvienas vaikas turi teisę laisvai reikšti savo nuomonę, t. y. turi laisvę ieškoti, gauti ir perduoti bet kokio pobūdžio informaciją ir idėjas nepaisant sienų žodine, rašytine arba spausdinta forma, meno kūriniais arba kitais vaiko pasirinktais būdais. Valstybės dalyvės gerbia vaiko teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę (Vaiko teisių konvencija, 1995).

Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (2011) taip pat galima išvelgti lyderystės ugdymo svarbumą. Tačiau jos yra netiesioginės, todėl ir apčiuopti jas galima tik tuo atveju, jeigu gerai ir pakankamai giliai esame susipažinę su lyderystės ugdymo sąvokomis. Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme išdėstyti (2011) tikslai gali būti prilyginami ir lyderystės ugdymo tikslams. Šiame švietimo įstatyme teigiama, kad yra siekiamybė „išugdyti kiekvienam asmeniui vertybines orientacijas, leidžiančias tapti doru, siekiančiu žinių, savarankišku, atsakingu, patriotišku žmogumi, išlavinti jo komunikacinius, kūrybinius gebėjimus, kalbinius įgūdžius, raštingumą, mokymosi visą gyvenimą nuostatą“ (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, 2011). Taip pat šiame įstatyme yra apibrėžti valstybiniu lygmeniu įgaliojimus turintys švietimo valdymo subjektai, tokie kaip Seimas, Vyriausybė, Švietimo ir mokslo ministerija, ir kitos institucijos, kurios, pasak Cibulsko ir Žydžiūnaitės (2012), turi nepaprastai didelę galią sudaryti prielaidas ir galimybes lyderystei plėtotis švietimo institucijose, nes visoms šioms aukščiau minėtoms institucijoms yra suteikti įgaliojimai formuoti Lietuvos švietimo politiką, teikiant įstatymų projektus, priimant įstatymus, vykdant ilgalaikes švietimo programas. „Jų veikla nukreipta į švietimo valdymą, sudarant optimalią teisinę bazę, kuri leistų efektyviai vykdyti švietimo politiką skirtingų lygmenų švietimo subjektams, pasiekti atskirų švietimo sistemos institucijų ir visos švietimo sistemos tikslus“ (Cibulskas ir Žydžiūnaitė, 2012).

Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ – pabrėžiama, kad svarbu nebijoti naujovių ir drąsiai priimti konkurencijos iššūkius, išnaudoti galimybes, keistis ir prisitaikyti prie pokyčių, siekiant tapti sumania brandžia visuomene, kuri būtų laiminga, atvira naujoms idėjoms, naujovėms ir iššūkiams. Strategijoje teigiama, kad norint, jog „vyktų šalies pažangai svarbūs pokyčiai, kurie garantuotų kiekvieno asmens individualių gebėjimų ugdymą, pritaikymą ir pripažinimą, kryptingai turi keistis ne tik kiekvienas žmogus, bet ir pagrindinės visuomenės institucijos bei visuomenės gyvenimo sritys, kuriose turi būti vertinamas ir nuo mažens ugdomas kūrybingumas ir lyderystė“ (Lietuvos Respublikos Seimas, 2012).

Valstybinėje švietimo 2013-2022 metų strategijoje taip pat atsispindi šios nuostatos. Joje teigiama, jog „paversti Lietuvos švietimą tvariu pagrindu valstybės gerovės kėlimui, ugdyti veržliam ir savarankiškam žmogui, atsakingai ir solidariai kuriančiam savo, Lietuvos ir pasaulio ateitį“ yra pagrindinis strateginis tikslas (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, 2014). Valstybinėje švietimo 2013-2022 metų strategijoje apie lyderystę kalbama, kaip apie vyraujančią reiškinį visoje švietimo institucijoje. Dokumente pabrėžiama, kad, inicijuojant naujoves ir prisiimant atsakomybes, siekiant geresnės ugdymo(si) kokybės ir švietimo organizacijos tobulėjimo, visi švietimo dalyviai turi įsitraukti ir maksimaliai panaudoti savo kompetencijas. Valstybinėje švietimo 2013-2022 strategijos (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija,

2014) nuostatose taip pat minima, kad „lyderiai yra veiklūs, smalsūs, apmąsto savo veiklą (reflektuoja), tobulina darbo įgūdžius, prisiima atsakomybę ir pasitiki savimi“.

Kitas svarbus lyderystės atžvilgiu švietimo dokumentas – Geros mokyklos koncepcija (Vaicekauskienė, 2013). Jos paskirtis – būti šiuolaikinės mokyklos vystymosi, pokyčių kelrodžiu, nurodančiu, kokia mokykla yra vertinga ir pageidaujama šalyje, paskatinti mokyklų bendruomenių kūrybiškumą bei ilgalaikes įvairių tipų mokyklų tobulinimo iniciatyvas. Ji skirta įvairioms interesų grupėms: mokiniams, mokytojams, tėvams, mokyklų vadovams, švietimo valdymo subjektams ir visuomenei (Geros mokyklos koncepcija, 2013). Koncepcijoje akcentuojama, kad lyderystė šiandieninėje švietimo organizacijoje apima visą bendruomenę nuo vadovų iki mokinių bei jų tėvų, yra svarbu visos mokyklos bendruomenės sutelktumas ir bendradarbiavimas, nes tai būtina sąlyga sėkmingam ir kokybiškam ugdymo procesui organizuoti. Taip pat Geros mokyklos koncepcijoje (2013) daroma prielaida, kad kiekvienoje mokykloje gali būti sudaromos galimybės lyderystės raiškai ir ugdymui(si), nes „mokyklos gyvenime yra daug įdomios veiklos, įvykių ir nuotykių, kurių iniciatoriumi bei lyderiu gali būti bet kuris ugdymo įstaigos bendruomenės narys. Taip pat mokykloje vyrauja darna, humaniški santykiai, tolerancija ir geranoriškumas, skatinama mokinių saviraiška, aktyvus dalyvavimas savivaldoje bei neformaliajame ugdyme, įvairiuose projektuose, renginiuose, kurių metu gali būti lavinami mokinių mąstymo, kūrybiškumo, lyderystės ir kiti gebėjimai, elgesio, bendravimo, bendradarbiavimo įgūdžiai. Mokykloje puoselėjamos pozityvios vertybės, skatinamas sveikas gyvenimo būdas. Mokiniai jaučiasi psichologiškai saugūs, priimti, jų nuomonė ir idėjos yra išklausomos ir gerbiamos. Savo buvimą mokykloje jie laiko prasmingu“ (Vaicekauskienė, 2013).

Apžvelgus Bendrąsias pradinio ir pagrindinio ugdymo programas (2008), integruojamų mokinių lyderystės ugdymo programų, pvz., tokių, kaip prevencinės, socialinės programos, nėra. Kaip ir minėtame Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme, taip ir Bendrosiose pradinio ir pagrindinio ugdymo programose (2008) galima išvelgti lyderystės ugdymo apraiškų, pasireiškiančių per siektinus užsibrėžtus tikslus bei Bendrųjų ugdymo programų principus. Šių ugdymo programų tiksluose teigiama, jog svarbiausi mokinių ugdymo(si) rezultatai – tai optimali asmenybės branda, kuri pasireiškia kiekvieno mokinio įgytų bendrųjų ir dalykinių kompetencijų (asmeninės, mokėjimo mokytis, komunikavimo, pažinimo, socialinės-pilietinės, kultūrinės, kūrybiškumo) visuma (Bendrosios pradinio ir pagrindinio ugdymo programos, 2008).

Pradinio ir pagrindinio ugdymo programose (2008) lyderystė, kaip mokinio kompetencija, neišskiriama. Šių programų principuose teigiama, kad visų dalykų ugdymo turinys yra parenkamas taip, kad jis sietųsi su mokinio, jo šeimos, bendruomenės gyvenimu, kad ugdytų mokinio gebėjimus bendrauti ir bendradarbiauti, spręsti problemas, dirbti grupėje ar komandoje, prisiimti lyderio

vaidmenį, santykius su žmonėmis grįsti savitarpio supratimu, konstruktyviai spręsti konfliktus (Bendrosios pradinio ir pagrindinio ugdymo programos, 2008). Lyderystė, kaip verslumo įgūdžio formavimas, minima Pagrindinio ugdymo bendrosios programos socialinio ugdymo programoje. Lyderystė kaip gebėjimas atlikti lyderio vaidmenį bei kaip svarbi šiuolaikinės visuomenės asmens savybė įvardijama Pagrindinio ugdymo bendrosios programos bendrųjų kompetencijų ir gyvenimo įgūdžių ugdymo programoje. Svarbu akcentuoti, jog minėtose Valstybinėje švietimo 2013-2022 strategijoje ir Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ matome planus iki 2022 m., ir iki 2030 m. Bendrąsias ugdymo programas papildyti tikslinėmis mokinių lyderystės ugdymo programomis. Jos yra labai jau greitoje ateities perspektyvoje, nes yra parengtos naujos Bendrojo ugdymo programos, kurios bus diegiamos į mokyklas. Šiuo metu vyksta parengiamieji šių naujų programų diegimo į ugdymą darbai, siekiant užtikrinti sėkmingą atnaujinto ugdymo turinio diegimą ir suteikiant pagalbą švietimo bendruomenei pasiruošti atkeliaujantiems pokyčiams.

Siekiant tobulinti lyderystės situaciją Lietuvos švietimo įstaigose, 2020 m. buvo išleistas Lietuvos Respublikos Švietimo, mokslo ir sporto ministro įsakymas „Dėl lyderystės ir vadovavimo švietimo įstaigose stiprinimo gairių patvirtinimo“. Šios gairės nusako veiklos kryptis ir priemones, kurias įgyvendinus, būtų sukurta darni, švietimo lyderius auginanti ir socialinį teisingumą užtikrinanti, sistema. Ji būtų orientuota į švietimo lyderių ruošimą, lyderio kompetencijų ugdymą ir vertinimą, profesinės paramos teikimą, karjeros tęstinumo baigus vadovauti švietimo įstaigai galimybių plėtimą ir sėkmingų lyderystės patirčių perdavimą“ (TAR, 2020-11-23, Nr. 24718).

Apžvelgus pagrindinius su švietimu susijusius dokumentus, galima teigti, kad atsižvelgiant į šiuolaikinio gyvenimo poreikius, siekiant sumanios visuomenės, aktualiu tampa lyderystės ugdymas jau nuo mokyklos suolo. Nacionaliniu lygmeniu yra sudaromos prielaidos švietimo lyderystės plėtrai švietimo įstaigose, nes yra akcentuojamas mokinių lyderystės ugdymo poreikis ir svarba. Nors Cibulskas ir Žydzūnaitė (2012) valstybės lygmens institucijoms vis dar siūlo koreguoti ir papildyti teisės aktus, kurie sudarytų sąlygas dar didesniai mokyklų savarankiškumui ir atsakomybei, stebėsenos sistemų įdiegimui skatinant lyderystę. Dokumentuose nėra konkrečiai parengtų ir pateiktų metodologijų ir rekomendacijų kaip organizuoti lyderystės ugdymą švietimo įstaigose. Aukščiau minėti dokumentai rodo, jog valstybė siekia tvarių pokyčių, susijusių su lyderyste, nes ekspertai, rengdami šiuos dokumentus suvokia, jog norint realių pokyčių švietimo sistemoje ir ne tik, reikia žmonių, kurie būtų stiprūs, kūrybiški, iniciatyvūs, atsakingi ir savo asmeninėmis savybėmis, daromais darbais atneštų naujų vėjų, o tuo pačiu metu įgalintų bendruomenes veikti, kurti, siekti užsibrėžtų tikslų. Geros mokyklos koncepcija (2015) skatina mokyklas organizuoti įgalinantį savivaldų modelį. Tai reiškia, kad mokinių lyderystės ugdymas, šio

ugdymo organizavimas šiandien vis dar yra kiekvienos mokyklos, kiekvieno mokytojo lyderystės ir iniciatyvumo, pasikliaujant turima sukaupta patirtimi, reikalas.

1.3 Vaikų lyderystės ugdymas(is) pradinėse klasėse

Daugelis šio amžiaus lyderystės reiškinių tyrinėtojų, tokių kaip Bowman (2014), Fitzsimmons ir Callan (2019), Meyer ir kt. (2019), Northouse (2016), Sousa ir Rocha (2019), akcentuoja, kad kiekvienas iš mūsų gali tapti lyderiu, o lyderystės įgūdžių galima įgyti veikloje, juos ugdytis, tobulinti bet kuriame žmogaus amžiuje ar gyvenimo etape. Lyderystės įgūdžių įgyjame gyvenime per praktikas.

Lyderio ugdyme ypač svarbus vaidmuo tenka švietimo darbuotojams, kurie yra vieni iš svarbiausių, mokiniams darančių poveikį ir veikiančių jų mokymąsi. Mokytojas lyderis – savo srities profesionalas, kuriantis palankią mokinių mokymuisi ir savo veiklai aplinką, gebantis panaudoti aplinkos pokyčius, nuolat reflektuojantis, siekiantis tobulėti ir skatinantis kitus tobulintis (Švietimo problemos analizė, 2013). Todėl pedagogai turėtų vadovautis šiais vaikų lyderystės principais:

- visi vaikai turi teisę ir pareigą būti lyderiais ir geba jais tapti;
- visose besimokančiose bendruomenėse turėtų būti skatinama visų vaikų lyderystė;
- lyderystės yra vieša mokymosi išraiška. Kadangi kiekvienas mokinys gali mokytis, tai kiekvienas gali tapti lyderiu;
- mūsų misija yra išugdyti išsilavinusius piliečius, gebančius tobulinti demokratinę visuomenę, o tai prasideda nuo mokymosi ir lyderystės ankstyvajame amžiuje (Lambert, 2011).

Šie principai paaiškina, kas gali būti lyderiu ir leidžia ugdytiniams suvokti kitokį mokymosi pasaulį, kuriame svarbią vietą užima demokratinis dalyvavimas.

Šiuolaikinio mokytojo kaip lyderio veikla, inovatyvumas ir kūrybingumas, mokant savo pavyzdžiu mokinius, kolegas yra svarbus akstinas, sudarantis sąlygas motyvuoti visuomenę eiti pažangos keliu (Švietimo problemos analizė, 2013). Mokinių sėkmė priklauso nuo pedagogo vaidmens ir jo turimų kompetencijų (Adnan, 2015). Be to, mokytojas taip pat prisideda prie visos mokyklos tobulinimo, didindamas jos pajėgumus (Harrison ir Killion, 2007). Pedagogo autoritetas ir gebėjimai nulemia mokymo(si) proceso tęstinumą klasėje ir jo poveikį už klasės ribų. Mokytojo sumanumas, kompetencijos priverčia mokinius sėkmingai siekti mokymo(si) tikslų.

Žmogus negali būti lyderis visose situacijose ir visose srityse. Pasak Al-Jammal (2015), kai kuriose situacijose svarbu būti geru klausytoju ir sekėju, kad kitose būtų geras lyderis. Autorius taip

pat priduria, kad vaikai turi žinoti momentus ir situacijas, kai jie turi pereiti nuo lyderio buvimo į pasekėją ir atvirksčiai. Jie taip pat turi suprasti geros paramos grupės svarbą pasekėjo vaidmenyje ir kad joje nėra nieko gėdingo. Tačiau visi vaikai turi potencialių lyderystės įgūdžių, kuriuos nuo mažens remiant ir skatinant galima lavinti ir tobulinti. Su palaikymu ir padrašinimu kiekvienas vaikas tam tikroje savo gyvenimo dalyje gali prisiimti lyderystės mantiją.

Lambert (2011) lyderystę apibūdina kaip tikslingą abipusį mokymąsi bendruomenėje, gebėjimą padėti mokytis kitiems, mokytis iš kitų, paveikti kitų mokymąsi, sudaryti galimybes kitiems mokytis. Pasak autorės, mokymasis ir lyderystė yra glaudžiai susiję, t. y. kuo aukštesnis lyderystės lygis mokykloje, tuo didesnė tikimybė, kad mokiniai ir mokosi, ir tampa lyderiais.

Lyderystės įgūdžių ugdymas yra susijęs su bendravimo įgūdžių ugdymu (Kiersch ir Peters, 2017). Laikoma, kad efektyvus bendravimas gerina vaiko klausymo ir supratimo įgūdžius, o kai jis yra integruotas su empatijos, problemų sprendimo, konfliktų valdymo įgūdžiais, ugdo vaiko lyderystės įgūdžius. Mokymasis bendradarbiaujant, t. y. mažų grupių mokomasis naudojimas siekiant, kad mokiniai dirbtų kartu ir kuo geriau išnaudotų kiekvieno mokinio mokymąsi, taip pat yra veiksmingas būdas ugdyti lyderystės įgūdžius (Montgomery ir Kehoe 2015). Tai taip pat apima konkurencinės komandinės veiklos, istorijos pasakojimo ir klausinėjimo, istorijos kūrimo ir vaidinimo bei dalijimosi patirtimi metodus.

Apie abipusį mokymąsi, bendravimą visuomenėje teigia ir Sportsman ir kt. (2011). Šie autoriai ypač akcentavo diskusijų metodą pradinių klasių mokinių tarpe. Diskusijų tikslas – kiekvieno mokinio įsiterpimas ir aktyvus dalyvavimas veikloje. Diskusijos metu mokiniams nereikia kelti rankų, jie turi natūraliai įsiterpti į pokalbį. Po diskusijų buvo renkami socialiniai ir lyderystės duomenys, naudojant „Vaikų elgesio vertinimo sistemą“ (angl. *Behavior Assessment System for Children*). Po atliktų tyrimų pastebėta, jog pagerėjo net tik vidutinių ir gerai besimokančių, bet ir rizikos grupės mokinių akademiniai, socialiniai bei lyderystės gebėjimai.

Apie diskusijų metodo įtaką lyderiavimui teigia ir Certo (2011). Tyrimo metu per diskusiją beveik pusė (48 %) mokinių teigė arba padėjo kitiems mokiniams, arba sulaukė pagalbos iš kitų mokinių literatūros pamokose. Diskusijos metu išryškėję drąsiai, dominuojantys mokiniai tampa pavyzdžiu kitiems dalyviams. Šie mokiniai yra linkę natūraliai tapti diskusijos lyderiais. Užduodant išvalgius klausimus, padėjo palaikyti pokalbį, o tai leido įgyti pasitikėjimo, iniciatyvos ir kalbinių įgūdžių – visa tai yra vertingi lyderiavimo įgūdžiai. O, pasak Kretman (1996), svarbu pažymėti, kad mokiniai turėtų turėti galimybę bendrauti su įvairiais bendraamžiais. Tai padeda jiems pasirengti būti lyderiais daugialypėje visuomenėje, apimančioje kultūrinio paveldo, tautybės ir rasės įvairovę, politinę kilmę ir intelekto lygį. Įvairovė klasėje suteikia vaikams daug galimybių keistis idėjomis ir

mokyti bendradarbiaujant. Mokiniai gali tapti atviresni naujoms koncepcijoms, pagrįstoms įvairiomis perspektyvomis ir realijomis.

Lyderystei pastebėti mokinių tarpe Yamaguchi (2001) atliko tyrimą, kurio metu vieni mokiniai buvo įtraukiami į konkurencinę atmosferą, kiti – ne. Suskirstydamas mokinius į grupes, jis pateikė matematinės užduotis. Vienoje grupėje mokinytis tyčiojosi iš kitų, demonstravo savo gebėjimus ir vadovavo grupei. Vaikų tarpe įsivyravo patyčios. Kitoje grupėje lyderystę demonstravo visi grupių mokiniai. Visi pasidalijo atsakomybe ir įsiklausė į vienas kito idėjas. Nenuostabu, kad nekonkuruojančioje grupėje labiau sekėsi atlikti matematikos užduotį. Todėl svarbu, kad mokytojai sukurtų tinkamą aplinką, kuri leistų visiems mokiniams ugdyti lyderystės įgūdžius. Nors konkurencija kartais gali sukurti gerą mokymosi aplinką, kad išsiskirtų lyderis ar jis būtų paskirtas, tačiau svarbiau, kad visi vaikai turėtų galimybę dalyvauti veikloje, mokytis ir augti drauge.

Ugdyti mokinių lyderystės bruožus padeda pedagogų švietimas, t. y. supažindinant mokinius su grožine literatūra. Skaitant ir aptariant knygas, vaikai turi galimybę susipažinti su įvairiais personažais, kurie daro įtaką kitų knygos veikėjų gyvenimui. Mėgstamų personažų veiksmai gali įkvėpti vaikus išbandyti ryžtingus elgesio būdus, kurie prilygsta lyderio bruožams (Austin, 2015).

Lyderystės įgūdžius galima formuoti kasdieniniame ugdymo procese. Bradley (1948) pateikia pavyzdį, kai antros klasės mokinių buvo klausama, kas svarbiausia norint gerai nuvalyti lentas. Klasė nusprendė, kad aukštaūgiai mokiniai geriausiai tiktų atlikti šį darbą, todėl lentų valytojais išrinko aukščiausius mokinius. Ši trumpa ir paprasta veikla privertė mokinius susimąstyti, kokių konkrečių reikalavimų gali prireikti norint atlikti tam tikrą užduotį. Be to, mokiniai turėtų suprasti, kad jei jie neturi konkrečių reikalavimų atlikti užduotį, verta kreiptis pagalbos.

Lyderystę ugdyti galima ne tik pamokų metu, bet ir neformalioje veikloje. Mokykla suteikia daug galimybių už klasės ribų. Neformali veikla yra efektyviausia lyderystei būtinų įgūdžių ugdymo forma. Lyderiu gali būti kiekvienas mokinytis toje srityje, kuri jam labiausiai patinka. Neformali veikla tam ir skirta, kad kiekvienas vaikas galėtų atsiskleisti savo gebėjimais, pademonstruoti savo galimybes. Larson ir kt. (2006) nagrinėjo raidos patirtį įvairiose neformaliose veiklose. Ugdytiniai, dalyvavę šokių, muzikos, meno būrelių veiklose, teigė turėję daug galimybių praktikuoti iniciatyvą. Menai, nors ir ne taip dažnai, kaip kitos veiklos, taip pat suteikia mokiniams galimybę išmokti padėti kitiems, bendrauti ir bendradarbiauti. Gebėjimas suvienyti bendraklasius ir organizuoti renginį – dvi užduotys, įrodančios, jog mokinytis turi lyderystės savybių. Norint organizuoti spektaklį ar koncertą, mokinytis turi turėti komandos formavimo įgūdžių. Jis savo komandos draugams turės paskirti tokias pareigas, kaip antai: repeticijas, koncerto vietos parinkimas, scenos dekoravimas, dekoracijų gamyba, sėdėjimo organizavimas, kvietimų kortelių

paruošimas. Organizatorius kontroliuoja komandos narių veiklas, valdo situaciją. Įvykus nesėkmei, gali paprašyti pedagogų pagalbos, nors pats įveikdamas jas savarankiškai, įgautų daugiau pasitikėjimo savimi (Al-Jammal, 2015).

Sportas sudaro puikią aplinką, kurioje vaikai gali išmokti lyderystės įgūdžių, nes jie motyvuoti dalyvauti aktyviose sportinėse veiklose (Gould ir Carson, 2008). Larson ir kt. (2006) atliktas tyrimas įrodė, kad sporto programose dalyvaujantys vaikai pasižymėjo žymiai didesniu iniciatyvumu, savitvarda ir komandinio darbo patirtimi, palyginti su kitomis organizuotomis veiklomis, tokiomis kaip šokių, muzikos, meno būrelių. Tai nereiškia, kad kita organizuota veikla neleidžia vaikams lavinti šių įgūdžių, tačiau atrodo, jog sportinė veikla yra daug veiksmingesnė. Taip pat įrodyta, kad dalyvavimas sporte didina savigarbą ir pasitikėjimą savimi (Chelladurai, 2011). Sportininkams patinka išsikelti tikslus, kurių jie galėtų toliau siekti sunkiai ir atkakliai dirbdami. Be to, svarbu, kad pedagogai skatintų ir teigiamai vertintų mokinių savigarbą ir pasitikėjimą savimi. Kai vaikai sportuoja, keliasi asmeninius tikslus, jie stiprėja ir tampa lyderiais. Sportininkams svarbu ugdytis pozityvioje aplinkoje, kai jų treneriai motyvuoja žodžiu ar apdovanoja komandą už pastangas ir sėkmę (Danish ir kt., 2004). Ugdytinis, būdamas mokyklos krepšinio ar futbolo komandos kapitonas gali ugdytis lyderystę sportinėje veikloje. Kapitonas užmezga gerus santykius su savo komandos nariais, nes yra tinkamo temperamento. Jis sugeba padrąsinti ir įgalinti komandos narius, kad pasiektų bendrą tikslą (Al-Jammal, 2015).

Segal ir kt. (1987) pastebėjo, kad lyderystė pasireiškia natūraliai žaidimo aplinkoje ikimokyklinio amžiaus tarpe. Davies (2011) taip pat teigia, jog ankstyvieji vaikystės metai, nuo gimimo iki šešerių, neabejotinai yra patys svarbiausi individo raidos metai, kai formuojasi lyderystės pradmenys. Ankstyvieji vaikystės metai yra svarbūs, nes jie lemia daugumą to, kas nutinka vėliau. Šio amžiaus laikotarpis gali būti apibūdinamas kaip „kritiniai metai“, „pagrindinis amžius“ ir „lemiamas formavimosi amžius“. Būtent šiuo laikotarpiu formuojasi pagrindinis charakteris, vertybės, gebėjimai, įgūdžiai, gabumai ir žinios. Šios savybės, tinkamai išvystytos, formuoja bendrą asmens perspektyvą ir pasirengimą gyvenimui (Igoy-Escalona, 2018). Association for the Education of Young Children (NAEYC, 2010) teigia, jog šiuo laikotarpiu smegenys vystosi greičiausiai, beveik iki galo. Kita vertus, Jones (2003) mano, kad būtent pirmaisiais gyvenimo metais užsimezga gyvybiškai svarbūs nerviniai ryšiai, todėl visas vaiko mokymasis ir patirtis šiuo laikotarpiu yra tolesnio intelektualinio vystymosi pagrindas. Segal ir kt. (1987) tyrime pastebėta, jog tarp žaidžiančių vaikų susidaro dominavimo hierarchija. Vaikai žaidimų grupėse natūraliai prisitaiko prie lyderio ir pasekėjo vaidmenų. Dominuojantys žaidime vaikai dažniausiai pasižymi savybėmis, kurios apibūdina lyderį. Šiuos vaikus galima būtų apibūdinti kaip pasitikinčius savimi, nepriklausomus, linksminančius ir bendraujančius. Nors vadovavimas savo bendraamžiams žaidimo

metu gali padėti vaikams ugdyti lyderystės įgūdžius, nereikėtų pamiršti pasekėjų. Geri žaidimo lyderiai yra socialiai veiksmingi ir geidžiami žaidimo draugai iš dalies, todėl, kad retkarčiais jie nori eiti į kompromisus (Trawick-Smith, 1988). Būdami žaidimų lyderiai, jie dalijasi savo mintimis ir rekomendacijomis su savo žaidimų grupe, tačiau taip pat yra atviri priimti ir įtraukti savo bendraamžių pasiūlymus. Vaikams, kurie neturi lyderystės įgūdžių, pedagogai gali skatinti veiksmingus socialinius įgūdžius, kurie gali padėti nukreipti vaikus į veiksmingą lyderystę. Tai galima padaryti naudojant įvairias strategijas. Šios strategijos apima instruktavimą, modeliavimą, girimą, tiesioginį mokymą arba klausimų uždavimą (Trawick-Smith, 1988). Mize ir Ladd (1990) sukūrė konkrečias strategijas, kurios gali padėti vaikams pagerinti savo socialinius įgūdžius ir tapti geresniais lyderiais. Mokslininkai pasiūlė, kad pedagogai mokytų vaikus užduoti klausimus, komentuoti ir palaikyti bendraamžius. Tai galima padaryti naudojant teatro lėles, kad būtų parodyta veiksminga žaidimų draugų sąveika.

Pasak Mariam ir MacGregor (2013), kuo anksčiau vaikai suvokia savo lyderystę, tuo jie:

- sparčiau patiria tiesioginius pozityvius pokyčius, pvz., jie efektyviau išmoksta išspręsti konfliktą ne mušdamiesi ar skūsdamiesi, o konstruktyviai diskutuodami, derėdamiesi tarpusavyje;
- būna empatiškesni ir labiau suvokia bendradarbiavimo su savo bendraamžiais naudas;
- labiau pasitiki savimi, nusiteikę pozityviai veikti grupėje su kitais bei išsiaugina pozityvias savo charakterio savybes.

Bowman (2014) pastebi, kad lyderystės galima išmokti, kad ji yra įkvepianti, t. y. padeda formuoti vertybėms, kuriomis vėliau asmuo vadovaujasi visą gyvenimą siekiant sėkmės. Suaugę gali išmokyti bei ugdyti vaikų įgūdžius, kad jie galėtų imtis vadovujančių vaidmenų dabar ir ateityje (PennState Extension, 2015). Bobbermen (2019) siūlo būdus, kaip padėti vaikams ugdyti lyderystės įgūdžius:

- lyderio elgesio modeliavimas – vaikai mokosi matydami, ką daro kiti;
- bendravimas – vaikai mokomi atidžiai klausytis ir ramiai bei pagarbiai reaguoti į kitus;
- pasitikėjimo savimi ugdymas – vaikams suteikiama galimybė atlikti gerą darbą savarankiškai;
- problemų sprendimas – vaikai mokomi rinktis būdus patiems spręsti savo problemas;
- situacijų sukūrimas – vaikai turėtų galimybę patys imtis vadovujančių vaidmenų;
- darbas komandoje – vaikai mokomi dirbti su kitais įvairiose veiklose.

Pasak Baker (2017), šiandien mokiniams svarbu mokėti pažinti save ir savo stipriąsias puses, atpažinti savo gebėjimus. Mokiniai turi greitai orientuotis, būti visapusiškai judrūs, greitos reakcijos. Jie turi būti iniciatyvūs, gebėti paveikti aplinkybes, prisitaikyti prie esamos situacijos. Tai

svarbūs XXI a. sumanaus žmogaus gebėjimai. Mariam ir MacGregor (2013) teigimu, „mokinių lyderystės ugdymas leidžia vaikams geriau pažinti save ir tapti geresniais komandos nariais. Todėl integruotas lyderystės ugdymas mokykloje nuo pačių jauniausių mokinių, gali gana reikšmingai padidinti mokinių pasitenkinimą mokymosi procesu, įsitraukimą ir kasdieninės veiklos lyderystės įgūdžių praktikavimą“.

Lyderystė suteikia vaikams daug galimybių ugdytis atsakomybę (PennState Extension, 2015). Igoy-Escalona (2018) teigia, kad vaikų įtraukimas į lyderystės veiklą gali padėti vaikams: padidinti jų savigarbą; tobulinti viešojo kalbėjimo ir bendravimo įgūdžius; atpažinti savo stipriąsias ir silpnąsias puses; ugdytis organizacinius įgūdžius; išmokyti juos dirbti su kitais.

Problemų sprendimo gebėjimai, motyvacija ir mąstymo įgūdžiai turėtų būti įtraukti į mokinių lyderystės programas. Veiksmingas mokinių lyderystės ugdymas turėtų padidinti mokinių gebėjimus suvokti savo stiprybes, teigiamas lyderių savybes ir globalias problemas (Adams-Green, 2016). Todėl pradinių klasių pedagogui svarbu lyderių identifikavimas ir jų tikslingas ugdymas. Petkevičienė (2018), remdamasi Bowman (2014) įžvalgomis, „mokinių lyderystę pradinėje klasėje siūlo ugdyti pagal Frances Hesselbein lyderystės tyrimų instituto (angl. *Frances Hesselbein Leadership Institute*, 2012) išgrynintą, tyrimais paremtą, keturių lyderystės nuostatų modelį. Šį modelį sudaro šios keturios nuostatos:

1. Noras į(si)traukti (angl. *the spirit to include*) – pasiekti to, kad visi būtų įsitraukę į veiklas ir diskusijas;
2. Aistra tarnauti (angl. *the passion to serve*) – ugdyti empatiją ir rūpestingumą kitais;
3. Disciplina klausyti (angl. *the discipline to listen*) – ugdyti aktyvų klausymąsi ir susidomėjimą;
4. Drąsa klausti (angl. *the courage to question*) – ugdyti savivoką, keliant klausimus sau ir kitiems“ (Bowman, 2014, cit iš. Petkevičienė, 2018).

Šios nuostatos pradinių klasių mokinius, kaip lyderius, gali sutelkti į mokymąsi pažinti save, į gebėjimą bendrauti ir bendradarbiauti tarpusavyje, kuriant santykius, ryšius komandoje. Taip pat mokiniai mokytųsi komunikuoti, įkvėpti save ir aplinkinius, kelti pasitikėjimą. Šis modelis galėtų būti kaip pavyzdinė priemonė (metodas), padedanti pedagogams ugdyti mokinių lyderystės gebėjimus, jų savivoką pradinėse klasėse. Pradinių klasių pedagogai galėtų puikiai šį modelį integruoti į mokinių lyderystės ugdymą klasės ir neformaliose veiklose.

Mariam ir MacGregor (2013) teigia, kad lyderystės ugdymas pradinėse klasėse galėtų būti ir kaip pagrindinė ugdymo programa, ir kaip papildanti programa. Taip pat lyderystės ugdymo programa, pasak šių mokslininkų, dera ir su kitomis programomis, kurios jau yra integruojamos į mokinių ugdymą, pvz., asmenybės, socialinių-emocinių gebėjimų ar prevencinėmis programomis

prieš patyčias. Jos paruošė praktinį vadovą kaip mokykloje ugdyti pradinių klasių mokinių lyderystę. Todėl mokslininkės, dirbdamos lyderystės ugdymo srityje, paruošė ir pristatė mokinių lyderystės ugdymo užduotis, kurias išbandė su daugiau nei 1500 mokinių iš viso pasaulio. Pasak Mariam ir MacGregor (2013), iš šias užduotis išbandžiusių pedagogų buvo gauti puikūs atsiliepimai ir pastebėjimai. Mokslininkės pažymi, jog, pedagogų teigimu, jų parengtų lyderystės ugdančių užduočių dėka mokiniai demonstravo jų gyvenimus į teigiamą pusę keičiančią lyderystę: žymiai pagerėjo akademiniai pasiekimai, pasireiškė didelis įsitraukimas į klasės ir užklasines veiklas, išaugo empatijos jausmas ir padidėjo tarpusavio pasitikėjimas. Taip pat, pasak mokslininkų, pedagogai teigiamai įvertino tai, kad daugelio siūlomų šios lyderystės ugdymo programos veiklų vieno užsiėmimo trukmė yra nuo 10 iki 45 minučių, nes pedagogai galėjo visai nesunkiai prisiderinti ir integruoti veiklas prie savo tiesioginių veiklų planų.

Kadangi iš psichologijos žinoma, jog dirbant su pradinių klasių mokiniais yra svarbu atsižvelgti į jų amžiaus tarpsniui būdingus gebėjimus ir galimybes, poreikius, turimą sukauptą patirtį bei būtinybę sukurti palankią, psichologiškai saugią, tinkamą ugdymo(si) atmosferą bei ugdomąją aplinką, tai Mariam ir MacGregor (2013) kartu su lyderystės ugdymo programa parengė ir rekomendacijas pedagogams, kaip sėkmingai integruoti šią lyderystės ugdymo pradinėje mokykloje programą. Jos išskyrė šiuos rekomendacinius žingsnius:

- „į mokinį nukreiptą ugdymą organizuojantis pedagogas, norėdamas tapti efektyvesniu, turi užimti pagalbininko, o ne „instruktoriaus“ vaidmenį;
 - kurti patogią mokymosi aplinką ir palankią, palaikančią psichologinę atmosferą;
 - atsižvelgti į mokinių amžių ir jų amžiaus tarpsniui būdingus gebėjimus ir galimybes;
 - naudingiau yra išskirstyti didesnes grupes į mažesnes tam, kad kuo geriau atsiskleistų kiekvienas mokinys;
 - pabrėžti ir užtikrinti konfidencialumą;
 - skatinti pilną įsitraukimą į veiklas ir dalyvavimą;
 - žaisti vaidmeninius žaidimus, nes jie yra naudingi ir dalyviams, ir stebėtojams;
 - „pakalbėkime apie tai“, t. y. naudoti situacijų refleksijas;
 - praktikuoti įgūdžius, t. y. tai, ko išmoko, pastebėti ir skatinti naudoti kasdieninėje veikloje“
- (Mariam ir MacGregor, 2013, cit iš. Petkevičienė, 2018).

Ugdydami lyderystę pradinėse klasėse, pedagogai siekia išugdyti lyderystės kompetenciją, kuri sudarytų prielaidas tolesnei lyderystei vyresnėse klasėse ir apskritai gyvenime. Petkevičienė (2018), remdamasi mokslininkų Mariam ir MacGregor (2013) įžvalgomis, išskiria 27 lyderystės kompetencijas, galimas ugdyti pradinėse (ir ne tik) klasėse (žr. 3 lentelę):

3 lentelė. Pradinių klasių mokinių lyderystės kompetencijos ir jų apibūdinimas

Pradinių klasių mokinių lyderystės kompetencijos	Kompetencijų apibūdinimas
Aktyvus klausymas (angl. <i>active listening</i>)	Mokymasis aktyviai klausytis ir apdoroti verbalinę informaciją.
Dėkojimas kitiems (angl. <i>appreciating others</i>)	Kitų gerai atliktų sunkių darbų pastebėjimas ir įvertinimas, padėkinimas.
Draugiškų santykių kūrimas (angl. <i>building friendships</i>)	Tinkamo elgesio mokymasis ir praktikavimas tam, kad kurti pozityvius santykius su kitais.
Komunikavimas (angl. <i>communication</i>)	Igūdžiai, lavinami per viešąjį kalbėjimą, aktyvų klausymąsi, duodant ir priimant grįžtamąjį ryšį, konstruktyvią kritiką, neverbalinę žinutę.
Kūrybiškas mąstymas (angl. <i>creative thinking</i>)	Mokymasis surasti naujus mąstymo ir problemų sprendimo būdus.
Sprendimų priėmimas (angl. <i>decision making</i>)	Mokymasis priimti tvirtus sprendimus individualiai ir grupės lygmenyje.
Išvalgumas (angl. <i>discernment</i>)	Mokymasis nustatyti ką svarbu pastebėti, o ką ne, mokymasis atkreipti dėmesį į detales, vystant gebėjimą teikti prioritetus.
Etika (angl. <i>ethics</i>)	Mokymasis kaip atskirti kas yra teisinga, o kas ne, ir kaip teisingai apsispręsti, susidūrus su dilema, ar patekus į gyvenimo „pilkąsias zonas“.
Grįžtamasis ryšys (angl. <i>feedback</i>)	Mokymasis kaip priimti ar perduoti palaikymo žinutes, ar patobulinimo idėjas.
Pirmas įspūdis (angl. <i>first impression</i>)	Mokymasis kaip padaryti pozityvų įspūdį kitiems ir kodėl tai svarbu.
Tikslų kėlimas (angl. <i>goal setting</i>)	Mokymasis nuspręsti ko nori pats ar grupė bei numatant žingsnius, reikalingus pasiekti tiems tikslams.
Grupės dinamika (angl. <i>group dynamics</i>)	Kas atsitinka kai susirenka grupė žmonių, ypatingai tokių, kurie turi skirtingas idėjas ar net nėra komandos nariai.
Lyderystės pagrindai (angl. <i>leadership basics</i>)	Suprasti ką reiškia būti lyderiu ir kokia yra pagrindinė lyderystės koncepcija.
Stebėjimo įgūdžiai (angl. <i>observation skills</i>)	Mokėjimas atkreipti dėmesį ir mokytis iš kitų žmonių ar situacijų.
Kantrybė (angl. <i>patience</i>)	Mokymasis kaip išspręsti situacijas ramiai ir nenusiminti.
Problemų sprendimas (angl. <i>problem solving</i>)	Mokytis surasti tinkamus ir veiksmingus būdus sėkmingai išspręsti problemas, mokytis iš konflikto kaip jis gali nuvesti link pozityvių rezultatų.
Viešasis kalbėjimas (angl. <i>public speaking</i>)	Stiprinant įgūdžius, kurių reikia tam, kad komfortabiliai jaustis, stovint ir kalbant priešais kitus.
Lyderių savybės (angl. <i>qualities of leadership</i>)	Gebėjimas atpažinti lyderiams būdingas savybes.
Išradingumas (angl. <i>resourcefulness</i>)	Įvairiose situacijose turėti vaizduotę ir surasti kūrybingus sprendimus įveikti kliūtis.
Rizikos prisiėmimas (angl. <i>risk taking</i>)	Suprasti kokią riziką gali prisiimti lyderiai ir suvokti skirtumą tarp toleruotinos ir pavojingos rizikos.
Sektinas pavyzdys ir mentoriai (angl. <i>role models and mentors</i>)	Vystyti gebėjimus būti pozityviu sektinu pavyzdžiu ar mentoriumi kitiems (tokiu, koku norėtų būti ar sekti kiti, mokytis iš jo). Suprasti skirtumą tarp tų individų, kurie yra mėgstami dėl jų populiarumo ir tų, kurie mėgstami dėl jų, kaip lyderių, socialinės įtakos.
Savivoka (angl. <i>self-awareness</i>)	Suprasti ir perduoti kitiems ką kiekvienas žino apie save.
Savęs atskleidimas (angl. <i>self-disclosure</i>)	Pasidalinti daugiau apie save, atskleidžiant savo patirtis ir vertybes.
Komandinis darbas (angl. <i>teamwork</i>)	Mokytis produktyviai dirbti kartu su kitais, kurti pozityvią grupės dinamiką ir komandos sėkmę.
Tolerancija ir skirtingumas (angl. <i>tolerance an diversity</i>)	Mokymasis bendrauti ir sutarti su skirtingas nuomones ar ypatybes turinčiais žmonėmis.
Vertybės (angl. <i>values</i>)	Suprasti bei mokytis gerbti kiekvieno žmogaus jam svarbius įsitikinimus ar nuomones bei suvokti, kad kiekvienas žmogus yra skirtingas.

Sudaryta Petkevičienės (2018) pagal Mariam ir MacGregor (2013)

3 lentelėje išvardintos „pradinių klasių mokinių lyderystės kompetencijos rodo, kad pradinių klasių mokiniai, ugdomi pagal Mariam ir MacGregor (2013) lyderystės ugdymo programą, gebės suprasti lyderystės sąvoką bei ką reiškia būti lyderiu, suvokti save bei kaip galima būtų tapti lyderiu. Mokiniai gebės tyrinėti, kaip žmonės daro įtaką kitiems, atpažinti tinkamus sektinus pavyzdžius, jie turės nuomonę ir pradės priimti tvirtus sprendimus, mokysis, ką reiškia būti atsakingu, atkakliu, pagarbiu, savarankišku, mokytis būti ir dirbti su kitokiais, aktyviai klausyti ir tinkamai kalbėti“ (Mariam ir MacGregor, 2013, cit iš. Petkevičienė, 2018), surasti efektyvius problemų ar konfliktų sprendimo būdus, pripažinti ir pasimokyti iš savo bei kitų klaidų. Visi šie gebėjimai yra svarbūs ne tik pradinių klasių mokiniams, bet ir visiems žmonėms, siekiantiems gyventi tvarioje ir sumanioje visuomenėje.

Išanalizavus įvairių mokslininkų mintis ir tyrimus apie mokinių lyderystės ugdymo galimybes bei jų siūlomas rekomendacijas, galima teigti, kad lyderystė yra išugdoma. Šį ugdymą geriausia pradėti jau ankstyvajame amžiuje. Lyderystė yra asmens elgesys bei jo vertybės, kurios yra aktualios kitiems tada, kai jos yra pripažįstamos ir vertinamos aplinkinių (grupės). Lyderystės ugdymo esmė – tai gebėjimas motyvuoti, daryti įtaką, nukreipti kitus, kurti pasitikėjimą ir visapusiškai gilius santykius sumanioje visuomenėje. Taip pat galima teigti, kad nuo mažų dienų vaikams yra svarbu patirti lyderystės ugdymą, kurio dėka jie turės galimybę mokytis individualių ir komandinių santykių, identifikuoti tapatybę, efektyviai atlikti užduotis, mokytis pažinti ir demonstruoti asmeninius įgūdžius bei veiksmingą komunikaciją.

2. PRADINIŲ KLASIŲ MOKINIŲ UGDYMO(SI) LYDERYSTEI TYRIMO METODOLOGIJA

Siekiant išsiaiškinti, kaip lyderystės ugdymą suvokia, įgyvendina Radviliškio rajono X gimnazijos pradinių klasių mokytojai ir pradinių klasių mokiniai, buvo atliktas empirinis tyrimas. Empirinio tyrimo tikslui pasiekti buvo naudojamas kokybinis tyrimo metodas. Kokybinis tyrimas – sistemingas situacijos, įvykio, atvejo, individo ar grupės tyrimas natūralioje aplinkoje, siekiant suprasti tiriamuosius reiškinius bei pateikti interpretacinį, holistinį (ne kaip atskirų kintamųjų pasekmę, bet „išgyventą patirtį“) iš situacijų analizės kylantį paaiškinimą (Žukauskienė, 2008).

Duomenų rinkimas. Šio tipo tyrimas ir tyrimo metodai pasirinkti tikslingai, siekiant kiek įmanoma giliau pažvelgti į analizuojamą probleminę situaciją informantų žvilgsniu bei suvokimu, analizuojant pradinių klasių mokinių ugdymą(si) lyderystei. Empirinio tyrimo strategijoje vadovaujama kokybiniu požiūriu, kuriam būdingas „siekimas suprasti, kaip individai suvokia bei aiškina pasaulį ir kaip individualiai kuriamos prasmės lemia jų elgesį“ (Kardelis, 2002, p. 272) konkrečiose situacijose. Kardelis, remdamasis Gall (1996) įžvalgomis apie kokybinius tyrimus, taip pat teigia, jog kokybiniai tyrimai dažnai vadinami atvejo tyrimais, nes juose remiamasi atskirų individualių atvejų tyrinėjimu, analize, interpretavimu ir vertinimu. Paprastai yra interpretuojami ištyrimui pasirinkti reiškiniai pagal informantų pateiktas individualias įžvalgas, supratimus, patirtis (Kardelis, 2002, p. 103). Atliekant kokybinį tyrimą, buvo bendraujama tiesiogiai. Tai sudarė galimybę sužinoti kiek įmanoma daugiau svarbios informacijos, susijusios su tyrinėjama problema. Žydžiūnaitės ir Sabaliausko (2017) teigimu, kokybinius tyrimus palanku taikyti švietimo srityje, nes jie „įgalina iš esmės pažinti, suvokti ir nuosekliai aprašyti realiose aplinkose vykstančias sąveikas, [...] atpažinti žmonių elgesio strategijas, išgyvenimus, patirtis“ (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017, p. 12).

Tyrimo metu taikytas kokybinis tyrimo metodas – struktūruotas interviu. Pasirinkus šį interviu tipą, siekiau užimti neutralią poziciją, ir individualų elgesį ir manieras buvo nukreiptos šio vaidmens vykdymui. Interviu procedūros standartizavimas padėjo kontroliuoti apklausos sąlygas, eigą, gretinti ir palyginti gautus rezultatus. Pokalbis vyko su Radviliškio rajono X gimnazijos pradinių klasių mokytojais.

Tyrimo metu taip pat taikyta grupės diskusija – diskusija su Radviliškio rajono X gimnazijos pradinių klasių (3 ir 4 klasės) mokiniais. Anot Gaižauskaitės ir Valavičienės (2016), grupės diskusijos metu siekiama atskleisti tyrimo dalyvių nuomones, nuostatas, požiūrius, patirtį, vertinimus, įsitikinimus su nagrinėjama tema ar reiškiniu. Šis metodas pasirinktas dėl galimybės vienu metu apklausti kriterijus atitinkančius informantus, keliant tarp jų diskusiją. Pasak Eder ir

Fingerson (2001), viena iš priežasčių vaikus įtraukti į tyrimą kaip dalyvius – suteikti jiems galimybę išreikšti savo nuomonę ir mintis, o ne pasikliauti vien suaugusiųjų interpretacijomis apie vaikų gyvenimą.

Tyrimo instrumento pagrindimas. Tyrimo instrumentas buvo pasirinktas siekiant kuo efektyviau pasiekti pagrindinį tyrimo tikslą – ištirti pradinių klasių mokinių ugdymą(si) lyderystei. Šiame tyrime buvo naudojamas kokybinis duomenų rinkimo instrumentas. Atliekant struktūruotą interviu su Radviliškio rajono X gimnazijos pradinių klasių mokytojais buvo iš anksto parengtas klausimynas:

1. Kiek lyderystės tema aktuali šiomis dienomis?
2. Kokio amžiaus vaikus reikia pradėti ugdyti lyderystę?
3. Kas yra mokinių lyderystė pradinėse klasėse?
4. Kokiomis lyderio savybėmis išsiskiria pradinių klasių mokiniai?
5. Kokiose pamokose dažniausiai reiškiasi mokinių lyderystė pradinėse klasėse?
6. Kiek Pradinio ugdymo bendra programa yra pritaikyta ugdyti mokinių lyderystę pradinėse klasėse?
7. Kaip pradinių klasių mokiniai yra susipažinę su lyderio sąvoka?
8. Kaip jūs save vertinate kaip klasės lyderį?
9. Kokias priemones taikote, ugdant mokinių lyderystę pradinėse klasėse?
10. Kokiais būdais skatinate mokinių lyderystę pradinėse klasėse?
11. Kokius metodus taikote ugdant mokinių lyderystę pradinėse klasėse?
12. Kaip stebite į vyresnes klases išeinančių vaikų lyderystės ugdymo pažangą?

Grupės diskusijai su Radviliškio rajono X gimnazijos pradinių klasių mokiniais buvo taip pat parengtas klausimynas:

1. Kaip manote, ką reiškia žodis „lyderis“?
2. Kokį asmenį ar veikėją galėtumėte įvardinti kaip lyderį?
3. Ar jūs norėtumėte būti lyderiais?
4. Ar klasėje yra lyderis?
5. Kokiomis savybėmis pasižymi klasės lyderis?
6. Kokia veikla užsiima klasės lyderis?
7. Kokiose pamokose klasės lyderis atsiskleidžia?
8. Kokiose pamokose mokytoja kalbėjo apie lyderius?

Visi užduoti klausimai padėjo atskleisti pedagogų bei vaikų požiūrį į pradinių klasių mokinių ugdymą(si) lyderystei bei konkrečius lyderystės ugdymo pavyzdžius.

Duomenų apdorojimas / analizė. Socialiniuose moksluose yra naudojamas vienas iš standartinių metodų turinio analizė (angl. *Content analysis*) – tai tyrimo metu surinktų tekstinių duomenų analizė. Turinio analizės metu garso ir vaizdo įrašų duomenys yra transkribuojami, vėliau atliekama transkripto turinio (angl. *content*) analizė. Transkribavimas – tai garso arba vaizdo failo išvertimas į rašytinę kalbą, užrašant dalinai pažodžiui išrašą. Šios analizės metu „duomenys koduojami (angl. *coding*), pasirenkant raktinį žodį, žodžių reikšmę, žodžių junginį, sakinį, temą, pastraipą ar tekstą“, ir „ieškoma prasmingų sąsajų mėginama duomenis grupuoti bei priskirti juos tam tikroms kategorijoms“, taip pat „kategorijas jungti ir skaidyti atsižvelgiant į tyrimo tikslą“ (Žydžiūnaitė, 2011, p. 85-87). Transkribuota medžiaga saugoma kompiuteryje, atskirame dokumentų aplanke. Atliekant interpretacinę kokybinę duomenų (angl. *content*) analizę, siekiama suprasti pradinių klasių mokytojų bei pradinių klasių mokinių požiūrį į mokinių lyderystės ugdymą(si) pradinėse klasėse, kaip jie supranta, kas apskritai yra lyderystė, kokios yra lyderio savybės, kaip lyderystė pasireiškia ugdymo procese.

Tyrimo imtis. „Kokybinio tyrimo dalyviai pasirenkami todėl, kad jie turi tam tikrų charakteristikų ar patirties, kuri prisideda prie geresnio tiriamojo reiškinio supratimo“ (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016, p. 37). Tyrime buvo pasirinkta naudoti tokia informantų imtis, kuri geriausiai, tiksliausiai gali atskleisti jų požiūrį. Struktūruoto interviu pokalbiams organizuoti Radviliškio rajono X gimnazijoje buvo taikyta kriterinė informantų atranka. Kriterinėje informantų atrankoje, siekiant surinkti kuo patikimesnius duomenis, buvo išskirtas vienas mokytojų atrankos kriterijus: pradinių (1-4) klasių mokytojai. Planuojant empirinio tyrimo imtį, buvo susisiekiama su tyrėjais. Taikant šią atrankos strategiją buvo atrinkta 7 mokytojai: 1 mokytojas, dirbantis su pirmų klasių mokiniais, 2 – su antrų, 2 – su trečių bei 2 su ketvirtų klasių mokiniais.

Grupės diskusija su Radviliškio rajono X gimnazijos pradinių klasių mokiniais buvo taip pat taikyta kriterinė informantų atranka. Išskirtas vienas mokinių atrankos kriterijus: pradinių (3-4) klasių mokiniai. Grupės diskusiją sudarė dvi grupės: septyni 3 klasės mokiniai ir septyni 4 klasės mokiniai. Literatūroje autoriai skirtingai nurodo tinkamą grupės dalyvių skaičių, tačiau yra manoma, jog optimalus dalyvių skaičius grupėje yra 6-8 žmonės, nes tokia sudėtis palanki galimybė kalbėtis (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016).

Tyrimo etapai ir organizavimas. Darbas buvo atliekamas trimis etapais:

Pirmame darbo etape buvo atlikta mokslinių šaltinių bei švietimo dokumentų analizė, siekiant išsiaiškinti lyderystės sampratą, pradinių klasių mokinių ugdymą(si) lyderystei prielaidas.

Antrame darbo etape buvo atliekamas atvejo tyrimas X mokykloje. Prieš atliekant tyrimą, pagrįsta tyrimo metodologija. Tyrimo metu gauti duomenys analizuojami, interpretuojami.

Trečiame darbo etape pirmųjų dviejų etapų eigoje gauti rezultatai lyginami tarpusavyje bei analizuojami, daromos empirinio tyrimo išvados. Remiantis tyrimo išvadomis pateikiamos rekomendacijos.

Tyrimo kontekstas ir procedūros. Pirmiausia, siekiant laikytis ir užtikrinti tyrimo etikos, buvo gautas X gimnazijos vadovo sutikimas atlikti tyrimą toje įstaigoje. Tada buvo gauti sutikimai dalyvauti tyrime iš pačių pedagogų. Siekiant atrinkti kriterijus atitinkančius pedagogus, elektroniniu paštu buvo išsiųsti užklausimai dalyvauti interviu X gimnazijos pedagogams. Paklausime buvo nurodytas darbo pavadinimas, koku tikslu kviečiami pedagogai į interviu. Į kvietimą atsiliepė 7 pradinių klasių pedagogai, visi jie atitiko numatytą kriterijų. Struktūruotas interviu su pedagogais vyko 2023 m. gegužės 2 dieną Radviliškio rajono X gimnazijoje. Interviu pradžioje kiekvienas pedagogas dar kartą buvo supažindintas su tyrimo tikslu bei eiga, buvo gautas mokytojų sutikimas įrašyti diskusijos pokalbį. Taip pat buvo akcentuota laisvanoriškas dalyvavimas tyrime, informuoti apie tyrimo etikos principų laikymąsi, užtikrintas gautos informacijos konfidencialumas bei tiriamojo anonimiškumas. Interviu vyko mokytojų poilsio kambaryje. Moderatorės vaidmenį atliko pati tyrėja. Interviu metu buvo daromas garsinis įrašas telefonu, kuris vėliau buvo transkribuotas į Microsoft Word formato kompiuterinę bylą ir saugomas atskirame faile kompiuterio kietajame diske. Atlikus interviu buvo paprašyta 3 ir 4 klasių pedagogų sutikimo dėl mokinių dalyvavimo grupinėje diskusijoje. Sutikus pedagogams buvo išdalinti tėvų sutikimai (žr. 1 priedą).

Grupės diskusija su Radviliškio rajono X gimnazijos pradinių klasių mokiniais vyko 2023 m. gegužės 12 dieną. Susidarė viena trečios ir viena ketvirtos pradinių klasių mokinių grupės, kuriose dalyvavo po 7 vaikus. Diskusijų pradžioje mokiniai buvo supažindinti su tyrimo tikslu bei eiga, buvo gauti tėvų sutikimai dalyvauti tyrime. Taip pat buvo akcentuota apie užtikrintą gautos informacijos konfidencialumą bei tiriamųjų anonimiškumą. Interviu vyko mokytojų poilsio kambaryje. Diskusijoje vyravo jauki atmosfera, kadangi visi mokiniai pažinojo vieni kitus, jautėsi saugūs, atsipalaidavę, pasitikintys savimi. Moderatorės vaidmenį atliko pati tyrėja. Interviu metu buvo daromas garsinis įrašas telefonu, kuris vėliau buvo transkribuotas į Microsoft Word formato kompiuterinę bylą ir saugomas atskirame faile kompiuterio kietajame diske.

Šiame tyrime surinkti duomenys buvo apdorojami ir analizuojami atsižvelgiant į duomenų rinkimo metodą. Kokybinių duomenų analizė reiškia empirinių duomenų transformavimą į tyrimo išvadas. Tai – kūrybinis procesas. Čia tyrėjas tampa gautų duomenų analizės kūrėju. Interviu ir grupės diskusijos duomenis apdoroti ir analizuoti buvo pasirinktas kokybinių duomenų analizės metodas. Iš informantų gautų teiginių buvo formuluojama kategorija. Kategoriją tikslino subkategorijos.

Tyrimo etika. Vykdam tyrimą buvo siekiama užtikrinti tyrimo etikos principus: anonimiškumo, sąžiningumo, geranoriškumo, konfidencialumo, patikimumo, kurie leido užtikrinti tyrimo eigos sklandumą, veiksmingumą bei patikimumą.

3. PRADINIŲ KLASIŲ MOKINIŲ UGDYMO(SI) LYDERYSTEI TYRIMO REZULTATAI IR JŲ ANALIZĖ

Šiame skyriuje bus pateikiama pradinių klasių pedagogų struktūruoto interviu ir pradinių klasių mokinių grupės diskusijos rezultatų apžvalga ir jų analizė.

3.1 Struktūruoto interviu rezultatų apžvalga ir analizė

Pirmasis klausimas, kuris buvo užduotas informantams – lyderystės temos aktualumas. Paklausus pradinių klasių mokytojų, kiek lyderystės tema aktuali šiomis dienomis, visi (N = 7) interviu metu teigė, jog tema yra aktuali (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. Informantų nuomonės apie lyderystės temos aktualumą (N = 7)

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Lyderystės temos aktualumas	Populiari tema visuomenėje	„<...> aktuali visais laikais, nebūtinai šiomis dienomis“. „<...> aktuali. Ypač tai akcentuojama per seminarus, televizorių, mokoma, kaip tapti geru lyderiu, kaip ugdyti jo savybes“. „<...> aktuali. Visame pasaulyje yra paplitusi tema apie lyderystę“.
	Atliepia vadovavimo funkciją	„<...> aktuali, nes lyderiai vadovauja, o be vadovo neegzistuoja nei viena įstaiga“. „<...> aktuali, nes lyderiai yra vadovai, o jie visada buvo reikšmingi“.
	Įgyvendina tikslus	„<...> aktuali, nes lyderystė yra viziją paversti realybe“. „Lyderystės tema yra labai aktuali, daranti reikšmingą įtaką žmogaus sėkmei. Tai svarbus žmogaus bruožas bet kurioje institucijoje. Toks žmogus tiesiog labai vertinamas darbo įstaigoje, nes jis užtikrina darbo kokybę, įvairius pokyčius“.

Visi pradinių klasių pedagogai įvardino, kad lyderystės tema yra aktuali. 3 informantai pareiškė, jog lyderio tema populiari visuomenėje, nes platinama per žiniasklaidą ir yra žinoma visais laikais. 2 informantai teigė, jog lyderiai atlieka vadovavimo funkciją įvairiose institucijose, todėl ši tema yra aktuali. Likusieji 2 atsakė, jog lyderystės tema apskritai yra aktuali, norint pasiekti ne tik gerų rezultatų darbe, bet ir asmeninėms vizijoms, tikslams realizuoti.

Rezultatai rodo, jog lyderystės tema yra aktuali šiomis dienomis visiems pradinių klasių pedagogams, o jo aktualumas Radviliškio rajono X gimnazijoje grindžiamas dėl įvairių požymių.

Tyrimu domėtasi, kokio amžiaus vaikus reikia pradėti ugdyti lyderystę. Pagal pasisakytus informantų teiginius priskirta „Lyderystės ugdymo pradžia“ kategorija. Kategoriją tikslina keturios subkategorijos: „Ankstyvajame amžiuje (nuo 2 metų)“, „Ikimokykliniame amžiuje

(3-5 metai)“, „Priešmokykliniame amžiuje (6-7 metai)“ ir „Pradinėje klasėje (7-10 metai)“. Nuomonių raiška pateikta 5 lentelėje.

5 lentelė. Informantų nuomonės apie lyderystės ugdymo pradžią (N = 7)

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Lyderystės ugdymo pradžia	Ankstyvajame amžiuje (nuo 2 metų)	„<...> nuo lopšelio reikia pradėti ugdyti lyderystę, gal kokių 2 ar daugiau metų“.
	Ikimokykliniame amžiuje (3-5 metai)	„<...> pradedant nuo darželio, bent jau nuo pradinio, dėmesys turėtų būti, nes vaikai yra skirtingi. Skirtingi požiūriai, norai, dalyvavimo ar pasirodymo <...>“. „Nuo ikimokyklinio“. „<...> nuo ikimokyklinio amžiaus“. „<...> nuo mažens reikėtų ugdyti. Nuo darželio jau atsiranda lyderiai grupėj, jie vadovauja, iškarto ir išryškėja“.
	Priešmokykliniame amžiuje (6-7 metai)	„<...> būtina jį ugdyti nuo pat mažumos. Manychiau nuo 6-7 metų, nes dar darželio vaikai yra dar per maži“.
	Pradinėje klasėje (7-10 metai)	„<...> nuo ketvirtos klasės, <...> bet ne anksčiau, pirmą reikia pažinti vaiką“.

Iš 5 lentelėje pateiktų atsakymų matyti, kad 4 tyrimo dalyviai teigė, jog vaikus reikia pradėti ugdyti jau ikimokykliniame amžiuje, nes „Nuo darželio jau atsiranda lyderiai grupėj, jie vadovauja, iškarto ir išryškėja“. 1 informantas teigė, kad reikia ugdyti jau ankstyvajame amžiuje. Kitas – priešmokykliniame amžiuje, „[...] nes dar darželio vaikai yra dar per maži“. O likęs – pradinėje klasėje, nes reikia pirmiausiai pažinti vaiką.

Apibendrinant rezultatus galima daryti išvadą, kad didžioji dalis pradinių klasių mokytojų vis dėlto pripažįsta, kad vaikus reikia pradėti ugdyti nuo mažumės, t. y. ikimokykliniame amžiuje.

Kalbant apie mokinių lyderystę, svarbu sužinoti, kaip mokytojai supranta, kas yra mokinių lyderystė pradinėse klasėse. Iliustruojantys teiginiai, apie mokinių lyderystės sampratą, pavaizduoti 6 lentelėje.

6 lentelė. Informantų nuomonės apie mokinių lyderystės sampratą (N = 7)

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Mokinių lyderystės samprata	Asmeninės savybės:	
	• savarankiškumas	„Lyderystė, kiek aš suprantu, yra vaikų savarankiškumas“.
	• aktyvumas	„Tai, kai vaikas yra aktyvus <...>“. „Tas aktyviausias mokiny klasėje <...>“ „<...> kai vaikas aktyviai dalyvauja veikloje“. „<...> dalyvaujantis visur“. „Tai jau tas, kaip sakant, kuris yra aktyvistas, lyderis, kuris viską nori daryti, aktyvus, turintis va tokį poreikį iš prigimties būt tuom lyderiu. O lyderis tai, kai <...> visur dalyvauja, pasižymi <...>“.
• gebėjimas išreikšti save	„<...> kai išsako savo nuomonę“. „<...> tai tie, kurie labiau save nori sukurti, labiau rodo noro, kurie labiau pasireiškiantys, tokie dominuojantys“. „<...> drąsiai išsako savo nuomonę, ją pagrindžia, įrodo <...>“.	

Gebėjimas dirbti komandoje su kitais:	„<...> kiek aš suprantu, tai kitam padėti“. „<...> padeda draugams įveikti sunkumus“.
• pagalba kitiems	
• mokėjimas bendrauti	„<...> mokantis bendrauti“.
• komandos darbo paskirstymas	„<...> vadovauja grupėj vaikų, paskirsto jiems vaidmenis <...>“. „<...> vadovauja grupiniame darbe, kiekvienam duoda užduotis, kurias turi atlikti“.
• atsakomybės prisiėmimas už kitus	„Prisiima atsakomybę už kitus, pavyzdžiui, projektų pristatyme klasei, bendruomenei“.

Į klausimą, kaip suprantate, kas yra mokinių lyderystė pradinėse klasėse, pagal vyraujančius požymius informantų teiginiai priskirti kategorijai „Mokinių lyderystės samprata“. O ši išskyrė dvi subkategorijas: „Asmeninės savybės“ ir „Gebėjimas dirbti komandoje su kitais“. Subkategorijos „Asmeninės savybės“ išsiskyrė pagal požymius. Dalis informantų mokinių lyderystę suprato išskiriant asmenines savybes, tokias kaip: vaikų savarankiškumą, aktyvumą, pasidaliję mintimis apie aktyvų vaiką „[...] dalyvaujantis visur“, *aktyviai dalyvauja veikloje*“. Kiti informantai mokinių lyderystę siejo su gebėjimu išreikšti save, tai tie vaikai, kurie „[...] drąsiai išsako savo nuomonę... ir kurie labiau pasireiškiantys, tokie dominuojantys“. Dalis tyrime dalyvavusių informantų mokinių lyderystę siejo su gebėjimu dirbti komandoje. Jų išsakytas mintis galima suskirstyti pagal požymius. Mokinių lyderystę siejo su pagalba kitiems, teigdami, jog lyderis „[...] padeda draugams įveikti sunkumus“. 1 informantas mokinių lyderystę siejo su mokinių mokėjimu bendrauti. O 2 informantai teigė, jog kalbant apie mokinių lyderystę svarbu išskirti komandinio darbo bruožą, nes lyderis „[...] vadovauja grupėj vaikų, paskirsto jiems vaidmenis [...]“. 1 informantas interviu metu pažymėjo, jog mokinių lyderystė siejama su atsakomybe, teigdamas, jog mokinsys „[...] Prisiima atsakomybę už kitus, pavyzdžiui, projektų pristatyme klasei, bendruomenei“.

Apibendrinant išsakytas mintis galima teigti, jog didžioji dalis informantų mokinių lyderystę sieja su asmeninėmis vaiko savybėmis.

Tyrimu siekta išsiaiškinti, kokiomis lyderio savybėmis išsiskiria pradinių klasių mokiniai. Išskirta „Mokinių lyderio savybės“ kategorija. Šią kategoriją tikslina penkios subkategorijos: „Komunikabilumas, gebėjimas dirbti komandoje“, „Pasitikėjimas savimi“, „Aktyvumas“, „Motyvavimas“, „Iniciatyvumas, atsakingumas“. Stipriausiai išreikšta subkategorija – „Komunikabilumas, gebėjimas dirbti komandoje“. Informantų nuomonės pateiktos 7 lentelėje.

7 lentelė. Informantų nuomonės apie mokinio lyderio savybes (N = 7)

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Mokinio lyderio savybės	Komunikabilumas, gebėjimas dirbti komandoje	„Išsiskiria tie, kurie geba dirbti komandose, grupėse organizuotai. Ir kai juos labiau užvedi, tada labai sklandžiai gali sukurti bet ką. Apie komandą, jie tada patys išmoksta ją suburti <...>“. „Galvočiau, kad nebijo vadovauti draugams“. „Pagalba draugas draugui, projektų rengime, vadovavimas grupei“.
	Pasitikėjimas savimi	„<...> aš geriau sprendžiu, aš geriau atlieku užduotis, aš gražiau šoku, gražiau dainuoju, labiau savimi pasitikiu <...>“.
	Aktyvumas	„Jie aktyvūs, pasireiškiantys, noras būti pirmam, nugalėti. <...> nori būt priekyje visų“.
	Motyvavimas	„Pagelbėja draugui, juos motyvuoja“.
	Iniciatyvumas, atsakingumas	„Iniciatyvumas, savigarba, savitvarda, komandinio darbo iniciatorius, tai yra vadas ir grupėje dažniausiai pristato darbus“.

Iš gautų rezultatų matyti, jog 3 informantai mano, jog viena svarbiausių mokinio lyderio savybė yra „Komunikabilumas, gebėjimas dirbti komandoje“, teigdami, jog „Išsiskiria tie, kurie geba dirbti komandose, grupėse organizuotai“, „[...] nebijo vadovauti draugams“. Kita tyrimo dalyvių dalis teigė, jog mokinių lyderio savybės svarbiausios šios: pasitikėjimas savimi, aktyvumas, motyvavimas, iniciatyvumas, atsakingumas.

Toks rezultatas rodo, kad pradinė klasių mokytojai išskiria komunikabilumas, gebėjimas dirbti komandoje kaip vieną iš svarbiausių mokinio lyderio savybių.

Buvo svarbu sužinoti, kokiose pamokose dažniausiai reiškiasi mokinių lyderystė pradinėse klasėse. Pagal pedagogų teiginius išskirta „Mokinių lyderystės raiška pamokose“ kategorija. Kategoriją tikslina dvi subkategorijos: „Formalusis ugdymas“ ir „Neformalusis ugdymas“. Nuomonių raiška pateikta 8 lentelėje.

8 lentelė. Informantų nuomonės apie mokinių lyderystės raišką pamokose (N = 7)

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Mokinių lyderystės raiška pamokose	Formalusis ugdymas	„Integruotose pamokose dažnai <...> manau, kad visose, net ir fiziniame ugdyme, ir lietuvių, ir matematikoj, ir pasaulio pažinimo pamokoje, ypač kai projektai kokie daromi. Taip ir pasimato“. „Manau, visose pamokose“. „Visose“. „Manyčiau, kad per visas pamokas“. „Per visas pamokas“. „Įvairiose pamokose. <...> tai, pavyzdžiui, kaip ir sportas, krepšinis, kvadratą žaidžiant <...>“. „Tai turbūt visose. <...> sakyčiau nėra tokios pamokos, kur nebūtų. Ir fizinis ugdymas. Nu visose. Jeigu yra tos savybės, tai jos reiškiasi nestabdomos“.

	Neformalusis ugdymas	<p>„<...> net neformaliame ugdyme, nes jei vaikas aktyvus, veiklų iniciatorius, tai visame ugdymo procese ir išryškėja, pavyzdžiui, rengia renginius, suburdamas komandą“.</p> <p>„<...> teatrinėje veikloje. Dailės būrelyje, pamatai, kaip ten jie dirba, kūrybiškumas pasirodo, kaip jie ten pristato tuos darbus“.</p> <p><...> chore, manyčiau. Vaikas, kuris labai gerai girdi, turi gerą klausą, geba gražiai dainuoti, jisai veda kaip tik kitus vaikus į priekį ir patys vaikai derinasi, noriai derinasi prie jo, atidžiai labai klausosi. Ima pavyzdį iš gabesnių vaikų“.</p> <p>„<...> pavyzdžiui, „Molinuko“ būrelis, yra dvi mergaitės, kurios padeda susitvarkyti, pataisyti kažką, ar ten teptuką išplauti, <...> viską pastebintys vaikai“.</p> <p>„Dramos studija. <...> tuos vaidmenis parenku jiems, nes balso tembras labai svarbus lyderiui. Visuose būreliuose, man atrodo, kad tas pats. <...> jis yra drąsus, gerą atmintį turi, nebijo scenos, vaidina gerai, intonacija nebijo pakeisti kada reikia, turi gebėjimą“.</p>
--	----------------------	---

Pagal 8 lentelės duomenis, visi tyrimo dalyviai mano, kad mokinių lyderystė reiškiasi per visas pamokas, teigdami „[...] manau, kad visose, net ir fiziniame ugdyme, ir lietuvių, ir matematikoj, ir pasaulio pažinimo pamokoje, ypač kai projektai kokie daromi“, „Tai turbūt visose [...] sakyčiau nėra tokios pamokos, kur nebūtų. Jeigu yra tos savybės, tai jos reiškiasi nestabdomos“. Taip pat pradinių klasių mokytojai pridūrė, kad mokinių lyderystė pasireiškia ir per neformalųjį ugdymą: teatrinėje veikloje, dailės būrelyje, chore, „Molinuko“ būrelyje, dramos studijoje.

Rezultatai rodo, jog mokinių lyderystės raiška pastebima tiek formaliajame ugdyme, tiek neformaliajame.

Tyrimu domėtasi, kiek Pradinio ugdymo bendra programa yra pritaikyta ugdyti mokinių lyderystę pradinėse klasėse. Apklaustųjų nuomonės pateiktos 9 lentelėje.

9 lentelė. Informantų nuomonės apie lyderystės pritaikymą Pradinio ugdymo bendroje programoje (N = 7)

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Lyderystės pritaikymas Pradinio ugdymo bendroje programoje	Iš dalies pritaikyta	<p>„Jeigu apie kompetencijas, pritaikant jas, kas žino, tai yra“.</p> <p>„<...> nelabai yra pritaikyta, nes nėra išskirta tokios sąvokos, nebent per kažkokias tai veiklas“.</p> <p>„Nėra, bet galime išvelgti kai kurių lyderystės ugdymo požymių, kurios pasireiškia per kompetencijas, tokias kaip asmenines, mokėjimo mokytis, bendravimo ir bendradarbiavimo, kūrybiškumo ir kitas, tačiau, lyderystė, kaip mokinio kompetencija, nėra išskirta“.</p> <p>„Manau, gal iš dalies <...>“.</p> <p>„Programoje teigiama ugdytis bendravimo, bendradarbiavimo gebėjimus, mokytis dirbti grupėje ar komandoje, būti atsakingu, imtis iniciatyvos. Tai galime išvelgti, jog tai kalbama apie lyderystės požymius“.</p>
	Nepritaikyta	<p>„<...> nėra, kad konkrečiai būtų lyderystės ugdymui“.</p> <p>„Sakyčiau ne, kad kažkas lyderiams būtų išskirta“.</p>

Iš 9 lentelės pateiktų atsakymų matyti, kad daugiau nei pusė tyrimo dalyvių (N=5) tikina, kad Pradinio ugdymo bendroje programoje lyderystės ugdymas yra tik iš dalies pritaikytas.

Pedagogai teigė, kad galima išžvelgti lyderystės tam tikrus požymius, sąsajas „[...] nelabai yra pritaikyta, nes nėra išskirta tokios sąvokos, nebent per kažkokias tai veiklas“, „[...] galime žvelgti kai kurių lyderystės ugdymo požymių, kurios pasireiškia per kompetencijas“, „Programoje teigiama ugdytis bendravimo, bendradarbiavimo gebėjimus, mokytis dirbti grupėje ar komandoje, būti atsakingu, imtis iniciatyvos. Tai galime žvelgti, jog tai kalbama apie lyderystės požymius“. Tik 2 informantai mano, kad Pradinio ugdymo bendroje programoje nėra užsiminta apie lyderystės ugdymą „[...] nėra, kad konkrečiai būtų lyderystės ugdymui“, „Sakyčiau ne, kad kažkas lyderiams būtų išskirta“.

Apibendrinant apklausos rezultatus galima teigti, jog didžioji dalis pradinųjų klasių mokytojų pripažįsta, jog lyderystė ugdymas yra iš dalies pritaikytas Pradinio ugdymo bendroje programoje. Tik maža dalis pasisako priešingai.

Tyrimu siekta išsiaiškinti, kaip pradinųjų klasių mokiniai yra susipažinę su lyderio sąvoka. Didžioji dalis pradinųjų klasių mokytojų (N=5) interviu metu teigė, jog mokiniai yra susipažinę su lyderio sąvoka (žr. 10 lentelę).

10 lentelė. Informantų nuomonės apie mokinių supažindinimą su lyderio sąvoka (N = 7)

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Mokinių supažindinimas su lyderio sąvoka	Per pavyzdžius	<p>„<...> reikia vaikams išaiškinti, kas yra ta lyderystė, nes dar pats žodis nelabai žinomas <...>. Pačios sąvokos neįvardinant, tai tik per pavyzdžius. Pavyzdžiui, renkant klasės seniūną ar kas už ką yra atsakingas“.</p> <p>„Kalbame, bet sąvokos neįvardinant. Kalbame, pavyzdžius teikiant, kaip kas veda, ar kas organizuoja <...>. Skaitome kūrinius, knygas, analizuojame <...>. Pasiimame po pastraipą ir analizuojame, ką svarbu atkreipti dėmesį, kaip reikėtų daryti.“</p> <p>„Šitos temos yra nagrinėjamos etikos pamokose, klasės valandėlėse, įvykdant įvairias prevencines programas. Aptariame, dabartinius įvykius, tai, pavyzdžiui, karas dabar Ukrainoje, kokios dabar yra aktualijos <...>.“</p> <p>„Lyderio būrelis egzistavo pradinėse klasėse, todėl lyderio sąvoka tiems vaikams buvo žinoma ir aiški. Šiuo metu tokio būrelio nėra, todėl per etikos pamokas ar pasaulio pažinimo pamokose yra tas žodis vartojamas, pavyzdžiui, aptariant Karolio III karūnavimo aktualijas“.</p> <p>„Dažniausiai ką siejam su gyvenamąja aplinka, patirtimi, kas aplinkui, kas Lietuvoje vyksta, ir kalbam apie vadovus, žymiausius vadovaujančius žmones kaip lyderius“.</p> <p>„<...> prezidentus, kaip jie elgiasi karo akivaizdoje, lyderis, bet nagrinėt taip kaip... šiandien Euroviziją aptarėme. Jei Monika lyderė, tai, tai yra svarbu šiandien, džiaugiasi labai. Krepšinis kaip laimi yra labai svarbu <...>. Per žinomus žmones, kurie teigiamą visuomenei įtaką daro. Influenceriai, jie jau žino tą žodį <...> dažniausiai iš artimesnės aplinkos pavyzdžius kokius, kad būtų suprantama pradinųjų klasių amžiaus tarpsniui“.</p>
	Pakeičiant žodį sinonimu	<p>„<...> žino sąvoką lyderis, bet mes gal ne tiek akcentuojame tą patį žodį. Bet kiek aktyviausias, gambiausias, kitomis sąvokomis <...>. Labiau sinonimais pateikiame <...>.“</p> <p>„Stengiuosi aš to neakcentuoti bent, nes paskui pavydi, kas nori būti lyderiu, bet nebūna. Ir tai labai matosi, kai renkam klasės seniūną, įvardinu kitais žodžiais“.</p>

Nesusipažinę	„Nėra susipažinę. Turiu antrokus, jiems, manau, sunkiai suprantama pati sąvoka lyderis“. „Nėra, bet pastebiu aš labai aktyvius vaikus“.
--------------	--

Į klausimą, kaip pradinių klasių mokiniai yra susipažinę su lyderio sąvoka, didžioji dalis informantų teigė, jog mokinius yra supažindinę įvairias būdais. Informantai sutiko su tuo, jog reikia supažindinti vaikus su šia sąvoka, tik netiesiogiai, o pateikiant per pavyzdžius „[...] reikia vaikams išaiškinti, kas yra ta lyderystė, nes dar pats žodis nelabai žinomas [...]. Pačios sąvokos neįvardinant, tai tik per pavyzdžius“, [...] Skaitome kūrinį, knygas, analizuojame [...]. Kiti informantai teigė, jog šią sąvoką paprasčiau išaiškinti pakeičiant žodį sinonimu „[...] žino sąvoką lyderis, bet mes gal ne tiek akcentuojame tą patį žodį. Bet kiek aktyviausias, gabiausias, kitomis sąvokomis [...]. Labiau sinonimais pateikiu [...]. Kiti mokytojai nėra supažindinę savo mokinių su lyderio sąvoka, nes „Turiu antrokus, jiems, manau, sunkiai suprantama pati sąvoka lyderis“.

Apibendrinant galima teigti, jog informantai daugiausia mokinius yra supažindinę su lyderio samprata tik netiesiogiai įvardindami sąvoką, o per pavyzdžius arba pakeisdami žodį „lyderis“ sinonimu. Tik nedidelė dalis informantų vaikų nesupažindino su lyderio samprata, nes įsitikinę, jog šios sąvokos samprata neatitinka šio vaikų amžiaus tarpsnio.

Tyrimo dalyvavusiems pedagogams buvo pateiktas klausimas: „Kaip Jūs save vertinate kaip klasės lyderį?“. Pagal informantų pateiktus teiginius suformuluota „Mokytojas-lyderis“ kategorija. Šią kategoriją tikslina trys subkategorijos: „Autoritetas“, „Vadovas“, „Klasės pavyzdys“. Subkategorija „Autoritetas“ išreikšta ryškiausiai, o silpniausiai – „Klasės pavyzdys“ (žr. 11 lentelę).

11 lentelė. Informantų nuomonės apie mokytojo-lyderio poziciją (N = 7)

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Mokytojas-lyderis	Autoritetas	„<...> vyrauja pagarba, aš esu autoritetas, jie manęs klausia, yra susitarimai, kuriuos mes laikomės. Vaikai žino į ką kreiptis, ko klausyti, kas padėtų“. „Aš esu mokytoja, klasės lyderė. Esu savo srities profesionalė. Manau, esu iniciatyvi, kūrybinga, sumani. Vaikai jau seką savo mokytoją, manau, kad esu jiems autoritetas“. „<...> aš kitaip nemokėčiau dirbti, jei aš nebūčiau klasės lyderė. Vaikai turi žinoti, kas yra mokytoja ir kas yra vaikai.“
	Vadovas	„Esu mokytoja, lyderis, vadovauju klasei ir laikomės susitarimų“. „<...> na taip, aš vadovauju klaseje“. „Pedagogas klaseje ir yra lyderis, nes jis sugeba vadovauti klaseje ir turi sugebėti tai daryti“.
	Klasės pavyzdys	„Klasė sunki, bet lyderiauju. Vaikai klausia manęs, rodau pavyzdį jiems“.

Iš 11 lentelėje pateiktų rezultatų matyti, kad 3 informantai pateikė save kaip lyderį klaseje būdamas autoritetu vaikams „[...] vyrauja pagarba, aš esu autoritetas, jie manęs klausia, yra susitarimai, kuriuos mes laikomės. Vaikai žino į ką kreiptis, ko klausyti, kas padėtų“, „Aš esu

mokytoja, klasės lyderė. Esu savo srities profesionalė. Manau, esu iniciatyvi, kūrybinga, sumani. Vaikai juk seka savo mokytoją, manau, kad esu jiems autoritetas“. Kiti 3 informantai atsakė, jog klasėje save pateikia lyderį kaip vadovą: „Esu mokytoja, lyderis, vadovauju klasei ir laikomės susitarimų“, „Pedagogas klasėje ir yra lyderis, nes jis sugeba vadovauti klasėje ir turi sugebėti tai daryti“. Ir tik vienas pedagogas save pateikia kaip klasės pavyzdį savo ugdytiniams.

Toks rezultatas rodo, kad pedagogai save laiko klasės lyderiais ir save pateikia kaip autoritetą ar vadovą mokiniams.

Tyrimu domėtasi, kokias priemones pedagogai taiko, ugdant mokinių lyderystę pradinėse klasėse. Išskirta „Priemonių taikymas ugdant mokinių lyderystę“ kategorija. Šią kategoriją tikslina šešios subkategorijos: „Socialinio ir emocinio ugdymo programa“, „Žaidimai“, „Informacinės technologijos“, „Grožinės literatūros pavyzdžiai“, „Dalyvavimas projektuose“ ir „Netaiko“. Iliustruojantys teiginiai apie priemonių taikymą pavaizduota 12 lentelėje.

12 lentelė. Informantų nuomonės apie priemonių taikymą, ugdant mokinių lyderystę (N = 7)

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Priemonių taikymas, ugdant mokinių lyderystę	Socialinio ir emocinio ugdymo programa	„Turime SEU programų, kuriose yra temų, kur yra įtraukta, kaip elgtis, kaip save parodyti. Yra užduočių, pratimų, kuriuos atliekame. „Naudoju „Lion Quest“ vadovėlį ir pratybas. Naudoju priemonę „Antras žingsnis“. <...> ten paveikslėlių, klausimų, žaidimų dėka vaikai supažindinami su įvairiomis temomis.“
	Žaidimai	<...> per žaidimus“.
	Informacinės technologijos	„Na čia turbūt informacinės technologijos <...> viskas tiesiog informacinės, viską imam iš jų, multimedija, kompiuteris“, „video medžiaga“. <...> per valandėles demonstruoju video apie lyderystę, žmones lyderius, tokius kaip Nikas Vojčičius <...>“.
	Grožinės literatūros pavyzdžiai	„Grožinės literatūros pavyzdžiai, užduotys“.
	Projektai	„<...> dar per Etwinning projektus, dalyvavimas „Žaliame taške“.
	Netaiko	„Ne“. „Nenaudoju jokios“. „Jokios, gyvenimiška patirtis“.

Kaip rodo tyrimo duomenys (žr. 12 lent.), tyrime dalyvavę pedagogai, iš 7 informantų tik 4 naudoja, taiko priemones mokinių lyderystei ugdyti. Mokytojai taiko socialinio ir emocinio ugdymo programas, kaip antai: „Lion Quest“ vadovėlį ir pratybas, „Antras žingsnis“. Taip pat lyderystę ugdo per žaidimus, naudoja informacines technologijas, tokias kaip: kompiuterį, multimediją, įvairius edukacinius filmus. Dalyvauja projektuose, kaip: „Etwinning“, „Žalioji taška“ bei moko vaikus per grožinės literatūros pavyzdžius ir užduotis. Tik trys pedagogai netaiko jokių priemonių.

Apibendrinant apklausos rezultatus galima teigti, jog didžioji dalis pradinėjų klasių mokytojų vis dėlto naudoja ir taiko įvairias priemones, ugdant mokinių lyderystę pradinėse klasėse. Tik maža dalis – ne.

Kalbant apie mokinių lyderystės ugdymąsi, svarbu sužinoti, kokiais būdais mokytojai skatina mokinių lyderystę pradinėse klasėse. Iš gautų teiginių išskirta „Mokinių lyderystę skatinantys būdai“ kategorija. Kategoriją tikslina dvi subkategorijos: „Verbaliniai“ ir „Neverbaliniai“ (žr. 13 lentelę).

13 lentelė. Informantų nuomonės apie mokinių lyderystę skatinančius būdus (N = 7)

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Mokinių lyderystę skatinantys būdai	Verbaliniai	„Paskatinu, pagiriu, įtraukiu, duodu atlikti kokią užduotį ir smagu pamatyti kaip ją atliko“. „Pagyrimu, paskatinimu, padrąsinimu“. „Žodinis pagyrimas, padrąsinimas“. „Už aktyvų darbą pagiriu, motyvuuju“. „Į konkursus, į neformalųjį pastūmėju“.
	Neverbaliniai	„Projektus pristatant, renginius organizuojant“. „<...> lipdukais, apsikabinimais, plojimais, patapšnojimas per petį“.

Gauti rezultatai rodo, kad visi pedagogai skatina mokinių lyderystę. Iš 7 nuomonę išreišusių informantų, 4 pradinio klasių mokytojai savo moksleivius lyderystę skatina verbaliniu būdu: „Žodinis pagyrimas, padrąsinimas“, „Už aktyvų darbą pagiriu, motyvuuju“. Likusi dalis pedagogų skatina neverbaliniu būdu, pavyzdžiui, pasiūlo vaikams sudalyvauti konkursuose ar paskatina lankyti kokį būrelį. Taip pat skatina „[...] lipdukais, apsikabinimais, plojimais, patapšnojimas per petį“.

Tyrimo rezultatai rodo, jog visi informantai savo mokinius skatina lyderystės įvairias būdais: vieni – verbaliniais, kiti – neverbaliniais.

Tyrimo dalyvavusiems pedagogams buvo pateiktas klausimas: „Kokius metodus taikote, ugdant mokinių lyderystę pradinėse klasėse?“. Pagal išsakytus teiginius buvo išskirta „Mokinių lyderystės ugdymo metodai“ kategorija. Kategoriją išskyrė trys subkategorijos: „Darbas grupėse“, „Individualūs metodai“, „Refleksija“ (žr. 14 lentelę).

14 lentelė. Informantų nuomonės apie mokinių lyderystės ugdymo metodus (N = 7)

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Mokinių lyderystės ugdymo metodai	Darbas grupėse	„Poroje, grupėse, komandose“. „<...> grupiniai darbai, projektai, išskirstai, kad lyderiai nebūtų vienoje grupėje“. „Minčių lietus, diskusija, kitų mokymas, projektų pristatymas, pavyzdžiui, apie planetas, apie žemynus“.
	Individualūs metodai	„Individualus darbas, kūrinio analizė“. „<...> savarankiškas darbas, nes labiau atsiskleidžia jo gabumai, stipriosios pusės <...>“.

	Refleksija	„<...> baigiant darbą refleksija padeda išryškinti svarbius vaiko bruožus, nes dažnai vaikas pasisako, argumentuoja savo žodžius“. „Daugiausiai pamokos pabaigoje galima išsiaiškinti kas suprato, kas ne, kaip suprato, argumentuoja refleksijos metu“.
--	------------	---

Iš gautų rezultatų matyti, jog informantai naudoja įvairius lyderystę skatinančius metodus. Dažniausiai pedagogai taiko darbą grupėse metoda, t.y. darbą poroje, grupėse ar komandose. Šį metodą renkasi, darant ir pristatant projektus, dalyvaujant diskusijoje. Taip pat pedagogai taiko ir individualius metodus „[...] nes labiau atsiskleidžia jo gabumai, stipriosios pusės [...]“. Naudoja ir refleksiją, kaip ugdymo metodą. Ji yra svarbi, nes „[...] baigiant darbą refleksija padeda išryškinti svarbius vaiko bruožus, nes dažnai vaikas pasisako, argumentuoja savo žodžius“, „Daugiausiai pamokos pabaigoje galima išsiaiškinti kas suprato, kas ne, kaip suprato, argumentuoja refleksijos metu“.

Apibendrinant rezultatus galima teigti, jog visi informantai skatina mokinių lyderystę įvairiais metodais – didesnioji informantų dalis skatina lyderystę taikydami darbą grupėse, organizuojant refleksiją, o mažesnioji – taikant individualius lyderystę skatinančius metodus.

Tyrimu domėtasi, ar pedagogai stebi į vyresnes klases išeinančių vaikų lyderystės ugdymo pažangą. Nuomonių raiška pateikta 15 lentelėje.

15 lentelė. Informantų nuomonės apie mokinių lyderystės stebėseną vyresnėse klasėse (N = 7)

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Mokinių lyderystės stebėseną vyresnėse klasėse	Stebi	„Taip, be abejo, išleidžiu į vyresnes ir įdomu. Matai, kaip jie dalyvauja, organizuoja, kaip aktyviai dalyvauja. <...> susitikimai, išvykos, kur jie dalyvauja visur, konkursuose, renginiuose, olimpiadose“. „Taip, domiuosi, dar ir patys mokiniai praneša apie savo pasiekimus, dalijasi emocijomis, įspūdžiais“. „Taip, visus, ir malonu išgirsti, kaip jiems sekasi, ką jie veikia vėliau“. „Stebiu ir džiaugiuosi. Pastebima, kai yra rengiami projektai, atsiskleidžia lyderio savybės, grupėje jau geba išsirinkti lyderį, geba dirbti grupėje, klausytis vieno kito, pastebimas savarankiškumas jų, bendravimo įgūdžiai, bendradarbiavimo gebėjimai, bendrauti ne tik su draugais, bet ir su mokytojais, ir net kitų klasių mokinius apjungti“. „<...> domiuosi. Su mokytojais pasikalbam. Vaikai ateina ir pasišnekam, kaip jiems sekasi“.
	Nestebi	„Ne. Tik vieną laidą išleidau, bet ir tai tik mokiau vienus metus“. „Čia tik mano pradžia, aš neturiu mokinių dar išėjusių“.

Kaip rodo tyrimo duomenys (žr. 15 lent.), 5 iš 7 informantų stebi savo ugdytinių, į vyresnes klases išeinančių, lyderystės ugdymo pažangą „Stebiu ir džiaugiuosi. Pastebima, kai yra rengiami projektai, atsiskleidžia lyderio savybės, grupėje jau geba išsirinkti lyderį, geba dirbti grupėje, klausytis vieno kito, pastebimas savarankiškumas jų, bendravimo įgūdžiai, bendradarbiavimo gebėjimai, bendrauti ne tik su draugais, bet ir su mokytojais, ir net kitų klasių mokinius apjungti“, „Taip, be abejo, išleidžiu į vyresnes ir įdomu. Matai, kaip jie dalyvauja,

organizuoja, kaip aktyviai dalyvauja. [...] susitikimai, išvykos, kur jie dalyvauja visur, konkursuose, renginiuose, olimpiadose“. Tik dalis pradinių klasių mokytojų pateikė priešingą nuomonę, nes „Tik vieną laidą išleidau, bet ir tai tik mokiau vienus metus“, „Čia tik mano pradžia, aš neturiu mokinių dar išėjusių“.

Apibendrinant rezultatus galima teigti, jog didžioji pradinių klasių mokytojų dalis stebi į vyresnes klases išeinančių vaikų lyderystės ugdymo pažangą ir jiems svarbus lyderystės ugdymo grįžtamasis ryšys.

3.2 Grupės diskusijos rezultatų apžvalga ir analizė

Trečios ir ketvirtos klasės mokiniams buvo pateiktas klausimas, kaip jie supranta sąvoką „lyderis“. Iš informantų gautų teiginių suformuota kategorija. Kategoriją tikslina trys subkategorijos: „Vadovaujantis“, „Pirmaujantis“, „Protingas“. Informantų nuomonės pateiktos 16 lentelėje.

16 lentelė. Informantų nuomonės apie lyderio sampratą (N = 14)

Kategorija	Subkategorija	3 klasės mokinių patvirtinantys teiginiai (N = 7)	4 klasės mokinių patvirtinantys teiginiai (N = 7)
Lyderio samprata	Vadovaujantis	„Lyderis yra, kaip žmogus, vadovauja kitiems, kad naudingus dalykus padarytų ir viskas gautųsi“. „Lyderis yra, kur visada vadovauja ant visų, viską sumano, pasako ką daryti kitiems“. „Lyderis visiems vadovauja ir padeda visiems“. „Lyderis yra kur vadovauja, padeda kitiems ir išeina iš padėties“. „Lyderis vadovauja, padeda ir pasako ką reikia padaryti“.	„Žmogus, kuris vadovauja savo komandoje“. „Lyderis, tai žmogus, kuris vadovauja veiksmais, pasako ką daryti, kur eiti žmonėms“. „Žmogus, kuris vadovauja kažkokiai grupei, komandai“. „Lyderis, kuris vadovauja draugams, pasako ką daryti ir padeda jiems“.
	Pirmaujantis	„Lyderis, yra svarbus žmogus, kuris viską daro pirmas“.	„Tas, kuris kitiems pirmas padeda“. „Klasėje yra pirmūnas, kuris pasako kitiems, ką daryti“. „Pirmūnas komandoje viską pradeda pirmas daryti“.
	Protingas	„Žmogus, kuris protingiausias, viską pasako“.	-

Iš 16 lentelėje pateiktų atsakymų matyti, kad dauguma trečios ir ketvirtos klasių mokiniai lyderį įvardino kaip vadovą, kuris vadovauja, padeda kitiems, nurodo, ką daryti aplinkiniams: „Lyderis visiems vadovauja ir padeda visiems“, „Lyderis vadovauja, padeda ir pasako ką reikia padaryti“, „Lyderis, kuris vadovauja draugams, pasako ką daryti ir padeda jiems“, „Lyderis, tai žmogus, kuris vadovauja veiksmais, pasako ką daryti, kur eiti žmonėms“. Mažesnę dalį informantų lyderį įvardino, kaip pirmaujantį asmenį, kuris pirmas klasėje atlieka

veiklas: „Pirmūnas komandoje viską pradeda pirmas daryti“, „Lyderis, yra svarbus žmogus, kuris viską daro pirmas“. Tik vienas trečios klasės mokinys lyderį išskyrė, kaip protingą asmenį: „Žmogus, kuris protingiausias, viską pasako“.

Rezultatai rodo, jog pradinių klasių mokiniai yra susipažinę su lyderio sąvoka, sugeba ją paaiškinti. Tiek trečiokai, tiek ketvirtokai dažniausiai lyderį apibūdina kaip asmenį, kuris yra vadovaujantis, nurodo, pasako ką kiti turi daryti.

Tyrimu siekta išsiaiškinti, kokią asmenybę ar veikėją pradinių klasių mokiniai laiko lyderiu. Išskirta „Lyderio pavyzdys“ kategorija. Kategoriją tikslina trys subkategorijos: „Garsios asmenybės“, „Artimųjų aplinka“, „Animaciniai veikėjai“ (žr. 17 lentelę).

17 lentelė. Informantų nuomonės apie lyderio pavyzdį (N = 14)

Kategorija	Subkategorija	3 klasės mokinių patvirtinantys teiginiai (N = 7)	4 klasės mokinių patvirtinantys teiginiai (N = 7)
Lyderio pavyzdys	Garsios asmenybės	„Futbolininkas, nes sportiškas, greitai bėgioja ir sportuoja, geras pavyzdys kitiems“.	„Lietuvos Prezidentas, nes vadovauja šaliai, padeda kitiems žmonėms. Saugo mumis, padeda“. „Kitų šalių prezidentai, jeigu kažkas užpultų, padėtų mums ginklais“ „Garsūs futbolininkai, kurie vadovauja savo komandai“. „Vytautas, kuris vedė Žalgirio mūsų. <...> planavo kaip užpulti, planavo atsarginį planą ir kas atsakingas už ką“.
	Artimųjų aplinka	„Mokytoja“.	„Šeimoje mama, nes ji yra vyriausia, rūpinasi mumis, visa šeima“. „Tėtis, nes prižiūri mane, brolių ir sesę, nes dirba, nuperka maisto, padeda ruošti namų darbus“. „Mokytoja, nes mumis moko, kad mes būtume saugūs visada ir išmoktume viską. Mus saugo, mumis rūpinasi, padeda, jei mes ko nesuprantame, daug kartų paaiškina“.
	Animaciniai veikėjai	„Ogis iš filmuko „Ogis ir tarakonai“, nes saugo savo namus nuo tarakonų“. „Žmogus voras, nes gelbėja kitus žmones, pagauna piktadarius“. „Karalius iš filmuko, nes padeda kitiems žmonėms, jeigu kažkam pagalbos reikia, nepalieka jo bėdoje ir bando jam padėti“. „Ogis ir tarakonai“, tai „Ogis“, nes pasikviesdavo draugą ir gaudydavo tarakonus. „Sende iš Kempiniuko Plačiakelnio, nes visada padeda kitiems ir išeina iš padėties“.	-

Kaip rodo tyrimo duomenys (žr. 17 lent.), informantai pateikė įvairių lyderio pavyzdžių. Didžioji dalis trečiųjų lyderio pavyzdžių pateikė iš animacinių filmukų veikėjų, tokių kaip: „Ogis“, „Žmogus voras“, „Karalius“, „Sendė“. Ketvirtokų tarpe, ši subkategorija nebuvo populiari. Jie pateikė priešingą pavyzdį – garsias asmenybes, tokias kaip: Lietuvos prezidentą, kitų šalių prezidentus, futbolininkus bei kunigaikštį Vytautą. Taipogi, tarp ketvirtos klasės moksleivių vyravo ir kita nuomonė. Jie lyderio pavyzdį pateikė iš artimosios aplinkos: mamą, tėtį, mokytoją.

Apibendrinant apklausos rezultatus galima teigti, jog trečios ir ketvirtos klasės mokiniai gali susieti lyderio sąvoką ir pateikti lyderio pavyzdžių iš įvairių aplinkų. Trečiokai dažniausiai įvardijo personažus iš animacinių filmukų, o tuo tarpu ketvirtokai rėmėsi garsių asmenybių bei artimos aplinkos pavyzdžiais.

Tyrimu domėtasi, ar pradinių klasių mokiniai norėtų tapti lyderiais. Norėta išsiaiškinti, kaip kiekvienas informantas save vertina kaip lyderį. Pagal informantų pateiktus teiginius priskirta kategorija „Noras būti lyderiu“. Kategoriją tikslina dvi subkategorijos „Norėčiau“, „Nenorėčiau“.

Informantų nuomonių raiška pateikta 18 lentelėje.

18 lentelė. Informantų nuomonės apie norą būti lyderiu (N = 14)

Kategorija	Subkategorija	3 klasės mokinių patvirtinantys teiginiai (N = 7)	4 klasės mokinių patvirtinantys teiginiai (N = 7)
Noras būti lyderiu	Norėčiau	<p>„Aš norėčiau būti lyderiu, kad galėčiau visiems padėti ir pasakyti kitiems daug ką“.</p> <p>„Norėčiau būti lyderis, nes noriu visiems vadovauti, kad darytų“.</p> <p>„Norėčiau būti lyderiu, kad visiems padėti galėčiau ir galėčiau gyventi gerą gyvenimą“.</p> <p>„Norėčiau, nes galėčiau pavadovauti kitiems ir padėti“.</p> <p>„Aha, norėčiau, man patinka vadovauti ir esu energinga, galiu dirbti nuo ryto iki vakaro. Aš miegu labai ilgai ir dirbu labai ilgai“.</p>	<p>„Jei būčiau kaip prezidentas, galėčiau saugoti savo šalį, prižiūrėti žmones, duoti pinigų šeimoms“.</p> <p>„Jei būčiau toks, kaip prezidentas, padėčiau kitoms šalims, apsaugočiau Lietuvą ir padėčiau kitom šeimom“.</p> <p>„Norėčiau būti kaip mokytoja, rūpinčiausi mokiniais, padėčiau, išmokyčiau“.</p> <p>„Norėčiau būti lyderiu. Galėčiau suvaldyti blogą situaciją, galėčiau supažindinti naujokus su mokykla, jiems padėti“.</p> <p>„Norėčiau futbolo komandos lyderiu būti, nes man patinka futbolą, norėčiau suplanuoti planą, kad laimėtume“.</p>
	Nenorėčiau	<p>„Ne..., bijau suklysti, jei kažką ne taip pasakysiu, padarysiu ir esu lėtas, visada vėluoju, lėtai net rengiuosi“.</p> <p>„Man nepatiktų, nes jie nervuoja, kalba, neklauso manęs. Kartais supyktu, kai manęs neklauso. Man nepatinka, kai kas nors pešasi ir tyčiojasi iš manęs“.</p>	<p>„Ne, nes daug užima laiko, negali pailsėti, nepatinka, kai manęs klausinėja, noriu būti viena. Aš greitai supyktu, tai mane erzina“.</p> <p>„Nenoriu, nes esu neatsakingas, nes ne visada darau namų darbus“.</p>

Pagal 18 lentelės duomenis, didžioji dalis tyrimo dalyvių norėtų būti lyderiais. Trečios klasės mokiniai teigė, jog jie nori būti lyderiais, visiems vadovautų, padėtų kitiems. Ketvirtos klasės

moksleiviai taip pat pasižymėjo dideliu noru būti lyderiais. Dauguma savo nuomonę tapatino su pateiktais prieš tai įvardintais lyderio pavyzdžiais: „*Jei būčiau kaip prezidentas [...]*“, „*Norėčiau būti kaip mokytoja [...]*“, „*Norėčiau futbolo komandos lyderiu būti [...]*“. Ketvirtos klasės mokslievių teiginiuose dominavo frazė „pagalba kitam“: „*[...] galėčiau saugoti savo šalį, prižiūrėti žmones, duoti pinigų šeimoms*“, „*[...] apsaugočiau Lietuvą, ir padėčiau kitom šeimom*“. „*[...] rūpinčiausi mokiniais, padėčiau, išmokyčiau*“. Tik nedidelė dalis informantų pasisakė priešingai, jog nenorėtų tapti, būti lyderiais, nes „*[...] bijau suklysti, jei kažką ne taip pasakysiu, padarysiu*“, „*[...] daug užima laiko, negali pailsėti [...]*“.

Toks rezultatas rodo, kad didžioji dalis tyrime dalyvavusių mokinių nori būti lyderiais, nori vadovauti, padėti. Tik maža dalis mokslievių pateikė priešingą nuomonę konkrečiai įvardindami priežastis.

Tyrimo dalyvių buvo paprašyta atsakyti į klausimą, ar klasėje yra lyderis. Šiuo klausimu buvo siekta išsiaiškinti, ar mokiniai išskiria lyderį iš grupės. Informantų nuomonės pateiktos 19 lentelėje.

19 lentelė. Informantų nuomonės apie lyderio buvimą klasėje (N = 14)

Kategorija	Subkategorija	3 klasės mokinių patvirtinantys teiginiai (N = 7)	4 klasės mokinių patvirtinantys teiginiai (N = 7)
Lyderio buvimas klasėje	Taip	„ <i>Taip</i> “. „ <i>Galvoju, kad yra</i> “. „ <i>Yra</i> “. „ <i>Taip, yra</i> “. „ <i>Taip</i> “. „ <i>Mūsų klasėje yra Klaudija ir Erika</i> “. „ <i>Mokytoja</i> “.	„ <i>Yra</i> “. „ <i>Taip, seniūnė</i> “. „ <i>Galvoju, kad yra du lyderiai</i> “. „ <i>Viena yra</i> “. „ <i>Taip, aš</i> “. „ <i>Yra</i> “. „ <i>Vesta</i> “.

Pateikti duomenys rodo (žr. 19 lent.), kad tiek trečios, tiek ketvirtos klasės mokiniai teigiamai atsakė į pateiktą klausimą apie lyderio buvimą klasėje. Keli informantai net išskyrė lyderius vardais. Iš to galima daryti prielaidą, jog informantai geba išskirti lyderius iš savo klasės.

Tyrimu domėtasi, kokiomis savybėmis pasižymi klasės lyderis, ir buvo klausama tam, kad būtų galima atlikti detalesnę analizę trečios ir ketvirtos klasės mokinių apie lyderio savybių suvokimą. Pagal informantų pateiktus teiginius priskirta „Klasės lyderio savybės“ kategorija. Kategoriją tikslina trylika subkategorijų: „*Atsakingas*“, „*Protingas*“, „*Paslaugus*“, „*Draugiškas*“, „*Kūrybiškas*“, „*Drąsus*“, „*Patikimas*“, „*Drausmingas*“, „*Malonus*“, „*Linksmas*“, „*Stiprus*“, „*Vadovaujantis*“, „*Pirmaujantis*“. Iliustruojantys teiginiai apie klasės lyderio savybes pavaizduoti 20 lentelėje.

20 lentelė. Informantų nuomonės apie klasės lyderio savybes (N = 14)

Kategorija	Subkategorija	3 klasės mokinių patvirtinantys teiginiai (N = 7)	4 klasės mokinių patvirtinantys teiginiai (N = 7)
Klasės lyderio savybės	Atsakingas	„Atsakingas, padaro visus darbus <...>“.	„Visada viską padaro ir namų darbus ir užduotis, yra atsakingas“. „Atsakinga ji yra, sutvarko klasę“. „Niekada nevēluoja į pamokas“.
	Protingas	„<...> ta, kuri gerai mokasi“. „<...> daug žino, gerai mokosi“.	„<...> sumani, nes sugalvoja daug dalykų, patinka lipdyti iš molio, gali sukurti naujų daiktų“. „Protingiausias klasėje“. „Labai viskuo domisi, protingas ir smalsus“.
	Paslaugus	„<...> visada padeda, dalijasi viskuo“. „<...> nes mėgsta padėti kitiems“. „Padeda kitiems jei ir nereikia“. „Padeda draugams“. „Patinka padėti“.	„Visiems padedantis“. „Padeda man, draugams ir mokytojai“. „Visada galiu į ją kreiptis, kai man nesiseka“.
	Draugiškas	„Draugiškas, nes mėgsta bendrauti“. „Draugiškas“.	„Mėgsta bendrauti su kitais ir leisti laiką su draugais“.
	Kūrybiškas	„Vis ką nors sugalvoja, per dailės pamoką gražiai piešia ir parodo mums“. „Išeinanti iš problemos“.	„<...> daug turi idėjų, dalinasi su mumis“. „turi daug minčių“. „<...> prigalvoja visokių siurprizų mokytojai“. „Suorganizuoja klasėje visas šventes ir veda su drauge“. „Kūrybinga, nes galvoja daug renginių, juos praveda“.
	Drąsus	„Yra drąsus“.	„Drąsus, pirmas visada kalba ir daro“.
	Patikimas	„Nemeluoja“. „<...> neišsisukinėja, nemeluoja <...>“.	„Niekada neapsimeta“. „Laikosi žodžio“. „Ką pasako, tą padaro“.
	Drausmingas	-	„<...> gal tas, kuris ramina klasę“.
	Malonus	„Mandagus“ „Maloni, nes kalbasi, diskutuoja.“	-
	Linksmas	„Linksmas, nes turi daug draugų <...>“. „Visada linksmas, juokus mėgsta <...>“.	-
	Stiprus	„Sportiškas, stiprus“.	„Aktyvus, gerai atrodantis, daug sportuoja, stiprus“.
	Vadovaujantis	„<...> patinka vadovauti <...>“ „<...> tik jo nuomonė svarbiausia“. „Viską daro taip, kaip jis pasako“.	„Vadovaujantis, kai reikėjo projektą padaryti, bet mes susitarėme, kas ieškos tekstą, o kas prieš apie Afriką“.
	Pirmaujantis	-	„Pirmaujantis, visada pirmas, nori būt geriausias, o jei ne pirmas, pyksta“.

Gauti rezultatai rodo (žr. 20 lent.), kad mokiniai pateikė įvairių lyderio savybės pavyzdžių, kuriuos jie pastebi ugdymo įstaigoje, konkrečiai, savo klasėse. Dauguma informantų klasės lyderiui apibūdinti išskyrė savybę „Kūrybiškas“, nes „[...] daug turi idėjų, dalinasi su

mumis“, „turi daug minčių“, „[...] prigalvoja visokių siurprizų mokytojai“. Dalis pradinukų teigė, kad klasės lyderis yra paslaugus: „Visiems padedantis“, „Padedą man, draugams ir mokytojai“. Didesnė dalis ketvirtokų mano, jog lyderis yra atsakingas, nes: „Visada viską padaro ir namų darbus ir užduotis [...]“, „Atsakinga ji yra, sutvarko klasę“. Taip pat didesnė dalis ketvirtokų nei trečiokų mano, jog lyderis klasėje yra protingas: „Protingiausias klasėje“, „Labai viskuo domisi, protingas ir smalsus“.

Apibendrinant galima teigti, jog pradinių klasių mokiniai daugiausia pasisakė už lyderį kaip kūrybišką, paslaugų, atsakingą ir protingą asmenybę. Reikšminių skirtumų neįžvelgta – ir trečiokai, ir ketvirtokai išskyrė panašias lyderio savybes.

Tyrimo dalyviams buvo užduotas klausimas, kokia veikla užsiima klasės lyderis. Šiuo klausimu siekta išsiaiškinti, per kokias veiklas mokiniai pastebi lyderius. Iš pradinių klasių mokinių pateiktų teiginių suformuota kategorija. Kategoriją sudaro penkios subkategorijos: „Paaiškina“, „Padedą“, „Moko“, „Prižiūri“, „Organizuoja“. Informantų nuomonės pateiktos 21 lentelėje.

21 lentelė. Informantų nuomonės apie klasės lyderio veiklą (N = 14)

Kategorija	Subkategorija	3 klasės mokinių patvirtinantys teiginiai (N = 7)	4 klasės mokinių patvirtinantys teiginiai (N = 7)
Klasė lyderio veikla	Paaiškina	„Paaiškina klasės draugams, kas buvo užduota, ką dabar reikia daryti“. „Pasako, ką blogai padarai“. „Pasako, ką reikia rašyti, pasako, ką reikia skaityti“.	„Jei nesupranti, 2 ar 3 kartus dar, užrašo ant lentos ir paaiškina“. „Paaiškina kaip reikia ką nors daryti, pavyzdžiui, žaisti „Kahoot““. „Paaiškina naujus žaidimus, kaip žaisti stirną“.
	Padedą	„Padedą mokytojai“. „Atidaro langą, sukelia kėdes“. „Padedą užkelti kėdes, kai reikia tvarkytis“. „Padedą vaikams“.	„Padedą kai būna sunkumų“. „Pasako, kad nedarytų blogų dalykų, kad nežaistų su kamuoliu, kai mokytoja valgo“. „<...> padeda daryti namų darbus, bet, aišku, nesako atsakymų“.
	Moko	„Visus išmoko visus dalykus“. „Padedą skaičiuoti“.	„Kartais, kai pamiršti daugybės lentelę ir kai mokytoja palieka po pamokų, pamoko daugybą <...>“. „<...> padeda žaisti krepšinį“ „Padedą išmokyti daugybės lentelę“. „<...> kaip naudotis karštais klėjais“.
	Prižiūri	-	„Prižiūri tvarką, prižiūri, kad visi atliktų tam tikras užduotis, niekas nesimuštų, nesistumdytų“. „<...> ji prižiūri tvarką. Jei visi reikalauja, pasako, kad neberėkautų“.
	Organizuoja	„Paskirsto, ką atsinešti, kai mokytoja užduoda dirbti grupėje“.	„Padedą daryti projektus, pasako kaip reikės padaryti projektą“. „Sugalvoja į kokią ekskursiją važiuoti“. „Būna vadė mūsų grupėj visada, pradedą darbus pirma, pasako, ką reikia daryt, kai darėm kokteilius,“

			<p><...> sumuštinius. <i>„Per fizinį paskirsto komandą“.</i> <i>„Išskirsto į komandas ir būna vienas lyderis ir pasako, kur reikia stovėti“.</i></p>
--	--	--	--

Kaip rodo tyrimo duomenys (žr. 21 lent.), informantai pateikė įvairių lyderio veiklos pavyzdžių. Ir trečios, ir ketvirtos klasės mokiniai teigia, jog klasės lyderis paaiškina: *„Jei nesupranti, 2 ar 3 kartus dar, užrašo ant lentos [...]“*, *„Pasako, ką reikia rašyti, pasako, ką reikia skaityti“*. Informantai teigia, jog lyderis klasėje padeda *„kai būna sunkumų“*, *„Atidaro langą, sukelia kėdes“*. Didesnė dalis Ketvirtokų pastebi, kad klasės lyderis organizuoja veiklas: *„Sugalvoja į kokią ekskursiją važiuoti“*, *„Per fizinį paskirsto komandą“*, *„Išskirsto į komandas ir būna vienas lyderis ir pasako, kur reikia stovėti“*. Trečiokas paminėjo, jog lyderis *„Paskirsto, ką atsinešti, kai mokytoja užduoda dirbti grupėje“*. Ketvirtokai pastebi, jog lyderis *„Prižiūri tvarką, prižiūri, kad visi atliktų tam tikras užduotis, niekas nesimuštų, nesistumdytų“* bei moko *„[...] kaip naudotis karštais klizais“*.

Apžvelgus rezultatus galima teigti, jog informantai įvardija panašias lyderio veiklas ugdymo procese, pastebi jų darbą atliekant padėjėjo, prižiūrėtojo funkcijas, tačiau labiausia išsiskyrė nuomonės apie lyderius, kurie organizuoja tam tikras veiklas ugdymo procese, paaiškina ir moko savo bendraklasius.

Informantams pateiktas dar vienas klausimas, kokiose pamokose atsiskleidžia klasės lyderis. Informantų nuomonė pateikta 22 lentelėje.

22 lentelė. Informantų nuomonės apie klasės lyderio ugdymą veikloje (N = 14)

Kategorija	Subkategorija	3 klasės mokinių patvirtinantys teiginiai (N = 7)	4 klasės mokinių patvirtinantys teiginiai (N = 7)
Klasės lyderis ugdymo veikloje	Formalus ugdymas	<i>„Per lietuvių, matematikos, pasaulio pažinimo <...>“.</i> <i>„<...> pasaulio pažinimą“.</i> <i>„Aš manau, kad visose pamokose lyderis padeda vaikams“.</i> <i>„Per pasaulio pažinimą ir lietuvių“.</i> <i>„Per matematiką, kai skaičiuojam tai reikia visada iš vietos“.</i>	<i>„Per matematiką“</i> <i>„Lietuvių, dailė, fizinis“</i> <i>„Pasaulio“.</i> <i>„Visas pamokas“.</i> <i>„Per dailę, nes kartais man seniūnė padėdavo kai reikėdavo kažką padaryti, kai man nepavykdavo. Kai darydavom tas užduoteles iš „Žalio taško“ man padėdavo“.</i>
	Neformalus ugdymas	<i>„Per dramos būrelį <...> kai reikia vaidinti“.</i> <i>„Per Molinuką“.</i>	<i>„Sveikuolių būrelis, paaiškina kaip sveikai maitintis“.</i> <i>„Per sporto būrelį, nes kai žaidžiame krepšinį, visada vadovauja ir aiškina“.</i>

Iš 22 lentelėje pateiktų teiginių matyti, jog lyderio veiklą vaikai pastebi per visas pamokas: *„Aš manau, kad visose pamokose lyderis padeda vaikams“*. Kiek daugiau informantų paminėjo, jog klasės lyderis daugiau pasižymi per matematikos pamokas: *„Per matematiką, kai*

skaičiuojam tai rečia visada iš vietos“, „Per lietuvių, matematikos, pasaulio pažinimo [...]“. Kai kurie pradinukai teigė, lyderiai išsiskiria per neformalų ugdymą: „Per dramos būrelį [...] kai reikia vaidinti“, „Per sporto būrelį, nes kai žaidžiame krepšinį, visada vadovauja ir aiškina“.

Pagal pateiktus atsakymus galima spręsti, kad mokiniai lyderį mato per dauguma pamokų: lietuvių kalbos, pasaulio pažinimo, matematikos, bet pastebi, kad lyderis dominuoja ir neformaliojo ugdymo metu.

Interviu metu vaikų buvo siekiama sužinoti, kokiose pamokose mokytoja šneka apie lyderius. Informantų nuomonės pateiktos 23 lentelėje.

23 lentelė. Informantų nuomonės apie mokytojo pokalbį apie lyderį per pamokas (N = 14)

Kategorija	Subkategorija	3 klasės mokinių patvirtinantys teiginiai (N = 7)	4 klasės mokinių patvirtinantys teiginiai (N = 7)
Mokytojo pokalbis apie lyderį per pamokas	Etika	„Rašėme kokie mes esame, ar mes lyderiai per etiką“.	„Kalbėjome apie lyderius iš filmukų per etiką“.
	Lietuvių kalba, pasaulio pažinimas	„Šnekėjome apie savo savybes per lietuvių pamoką“. „Per lietuvių pamokas kalbam apie veikėjus“. „<...>apie žymius žmones per pasaulio pažinimo pamokas“. „Per lietuvių apie pasakos veikėjus“. „Per lietuvių, pasaulį“. „Kalbėjom kelis kartus apie žinomus žmones, apie drąsius keliautojus per pasaulio pažinimo pamokas“.	„Per pasaulio pažinimą ir lietuvių“. „<...> lietuvių, šnekėjome apie savybes“. „Per pasaulio pažinimą rašėme į sąsiuvinius apie direktorių savybes“. „Dar per pasaulio pažinimą šnekėjome apie lyderius, kas jiems būdinga, ką jis daro“.
	Per visas pamokas	-	„Per visas pamokas“. „Apie visokius vadovus, keliautojus, išradėjus per visas pamokas“.
	Per valandėlę	-	„Dar mes mokomės per valandėlę apie gerą elgesį, kaip ruošti renginius, kaip padėti, jei sunku“.

Gauta informacija atskleidė, jog mokytojai šneka apie lyderius per dauguma pamokų, ne tik per lietuvių ar etikos, bet ir pasaulio pažinimo pamokas: „Dar per pasaulio pažinimą šnekėjome apie lyderius, kas jiems būdinga, ką jis daro“, „Per pasaulio pažinimą rašėme į sąsiuvinius apie direktorių savybes“, „Kalbėjom kelis kartus apie žinomus žmones, apie drąsius keliautojus per pasaulio pažinimo pamokas“. Informantai teigė, jog mokytojai kalba apie lyderius ir valandėlės metu: „Dar mes mokomės per valandėlę apie gerą elgesį, kaip ruošti renginius, kaip padėti, jei sunku“.

Apibendrinant galima teigti, jog pedagogai yra supažindinę vaikus su lyderio sąvoka, apie tai kalba per dauguma pamokų, net valandėlės metu. Rezultatai atskleidė, kad dažniausiai kalbama per lietuvių kalbos ir pasaulio pažinimo pamokas.

DISKUSIJA

Šiame darbe buvo siekiama teoriškai ir empiriškai ištirti pradinių klasių mokinių ugdymą(si) lyderystei, įvardinant jų ugdymo lyderystei prielaidas, išsiaiškinant, kaip ugdymą lyderystei suvokia, įgyvendina Radviliškio rajono X gimnazijos pradinių klasių mokytojai bei mokiniai. Šiuo tikslu buvo analizuojama įvairių mokslininkų darbai, atlikta švietimo dokumentų analizė, padėjusi išsiaiškinti lyderystės sampratą ir pradinių klasių mokinių ugdymo(si) lyderystei apraiškas.

Mokslinės literatūros, švietimo dokumentų analizės būdu gautus duomenis galima lyginti su gautais atvejo tyrimo duomenimis, kurie atskleidžia, kaip mokinių ugdymą(si) lyderystei suvokia, įgyvendina pradinių klasių mokiniai bei Radviliškio rajono X gimnazijos pradinių klasių pedagogai. Tyrimo dalyviams buvo keliami uždaviniai, siekiant atskleisti kuo išsamesnius, tikslesnius duomenis. Interviu tikslas – atskleisti jų požiūrį į pradinių klasių mokinių ugdymą(si) lyderystei, t. y. klausama, kas yra mokinių lyderystė pradinėse klasėse, kokiomis lyderio savybėmis išsiskiria pradinių klasių mokiniai, kokius metodus, būdus pedagogai taiko ugdymojoje veikloje, per kokią ugdomąją veiklą vaikai supažindami su lyderystės samprata, raiška. Tyrimo duomenų lyginimas leidžia atskleisti informacijos sutapimus, neatitikimus ar skirtumus.

Teoriniu aspektu išanalizavus pradinių klasių mokinių ugdymą(si) lyderystei, išsiaiškinta, kad vieno lyderystės apibrėžimo paieška gali būti bergždžia, kaip teigia McCleskey (2014), kadangi teisingas lyderystės apibrėžimas priklauso nuo tyrėjo intereso ir tiriamos problemos ar situacijos tipo. Įvairūs mokslininkai lyderystę analizuoja pakankamai skirtingais aspektais, todėl nėra vieno, visiems arba daugumai priimtino, lyderystės apibrėžimo. Mokslinėje literatūroje, tyrinėjant lyderystę, atrasta gausybė įvairių lyderystės teorijų, apibrėžiančių lyderystės sąvoką. Išsiaiškinta, kad šios teorijos akcentuoja įvairias vertybes bei savybes, asmenybės bruožus, kuriais pasižymi lyderis. Moksliniuose darbuose lyderystė dažnai laikoma procesu, kur asmuo lyderis, įtakodamas žmonių grupę, nukreipia ją siekti bendro tikslo, kur vyksta mokymasis visiems kartu. Šiame procese vyksta sąveika, kai tiek lyderis daro įtaką savo sekėjams, tiek – atvirkščiai.

Mokslinėje literatūroje akcentuojama, kad kiekvienas žmogus gali tapti lyderiu, o lyderystės įgūdžių, gebėjimų galima įgyti veikloje, per praktikas, juos ugdyti, tobulinti bet kuriame žmogaus amžiuje ar gyvenimo etape. Taip pat akcentuojama, kad lyderystė yra tikslinga abipusį mokymąsi bendruomenėje skatinanti veikla, kur gebama padėti mokytis kitiems, pačiam mokytis iš kitų, paveikti kitų mokymąsi, sudaryti galimybes kitiems mokytis.

Buvo domėtasi, kaip pedagogai supranta, kas yra mokinių lyderystė pradinėse klasėse. Išanalizavus interviu gautus duomenis, paaiškėjo, kad visi mokytojai mokinių lyderystę supranta

kaip stiprias vaiko asmenines savybes ir jo gebėjimą dirbti komandoje su kitais, kuriuos lyderiaujantis vaikas jau yra įgijęs arba jie dar tik lavinami ugdymo procese. Ši mintis sutampa su moksliniuose šaltiniuose pateiktomis mintimis, kad lyderystės įgūdžių, gebėjimų galima įgyti veikloje, per praktikas, juos ugdytis, tobulinti bet kuriame žmogaus amžiuje ar gyvenimo etape. Šiuo atveju, pasak pedagogų, ikimokyklinio ugdymo etape. Mokslininkai taip pat pažymi, kad lyderiais gali tapti net ikimokyklinio amžiaus vaikai, identifikavę savo lyderystės stiprybes ir silpnybes.

Pedagogai įvardina tokias pradinės klasės mokinių lyderių asmenines savybes, kaip komunikabilumas, gebėjimas dirbti komandoje, pasitikėjimas savimi, aktyvumas, motyvavimas, iniciatyvumas, atsakingumas. Apklausiant mokinius grupės diskusijoje, išsiaiškinta, jog mokiniai įvardina tokias lyderio asmenines savybes: kūrybiškas, paslaugus, atsakingas, protingas. O mokslinėje literatūroje išskiriami tokie lyderystės bruožai: savigarba, pasitikėjimas savimi, iniciatyvumas, savitvarda, linksmas, bendraujantis, komunikuojantis, empatiškas, bendradarbiaujantis.

Galima teigti, kad pedagogų mintys patvirtina teorinėje dalyje išgrynintą mokinių lyderystės sampratą. Pedagogų interviu galima išvelgti, jog lyderystė yra siejama su lyderystės savybėmis, gebėjimu dirbti komandoje bei siekimu bendro tikslo, t. y. procesas, kuriame vyrauja lyderio ir jo sekėjų sąveika, kur lyderis įtakoja žmonių grupę, komandą, nukreipdamas ją link siekiamų tikslų ar tikslo. Taip pat galima teigti, jog teorijoje minimi XXI a. sumanaus žmogaus gebėjimai sutampa su pedagogų išskirtais pradinės klasės mokinių-lyderių gebėjimais.

Teorinėje dalyje atskleistas mokinių ugdymo lyderystei svarbumas sutampa su pedagogų pokalbyje išsakytomis mintimis. Pedagogų mintys tai patvirtina, nes jie teigia, kad ugdymas lyderystei yra aktualus, nes yra išugdomos lyderio savybės, vertybines nuostatos, gebėjimas būti komandos dalimi, gerėja savarankiškumas, mokiniai tampa atsakingesniais. Pedagogai akcentuoja, kad lyderystės gebėjimai, įgyti pradinėje klasėje būtinais pravers vaikams ateityje, kai reiks atlikti vis daugiau gyvenimiškų pasirinkimų, priimti vis daugiau apsisprendimų, nes lyderystės tema yra aktuali, daranti reikšmingą įtaką žmogaus sėkmei. Tai svarbus žmogaus bruožas bet kurioje institucijoje. Toks žmogus tiesiog labai vertinamas darbo įstaigoje, nes jis užtikrina darbo kokybę, įvairius pokyčius, taip pat aktuali, nes lyderystė yra viziją paversti realybe. Pedagogai taip pat akcentuoja, kad mokinių ugdymas lyderystei yra svarbus, kadangi ugdo lyderio gebėjimus, kurie atsispindi pradinių klasių mokinių optimaliame asmenybės brendime ir mokymesi. Taigi, pedagogų suvokiamo mokinių ugdymo lyderystei svarba, patvirtina teorinėje dalyje išnagrinėtų švietimo dokumentų kontekste pateikiamą XXI a. svarbų visuomenės susitarimą, kad svarbu nebijoti naujovių ir drąsiai priimti konkurencijos iššūkius, išnaudoti galimybes, keistis ir prisitaikyti prie

pokyčių. Vienas iš siekių yra tapti sumania brandžia visuomene, kuri būtų laiminga, atvira naujoms idėjoms, naujovėms ir iššūkiams.

Pedagogai išskiria mokinių ugdymo lyderystei metodus, kurie atspindi teorinėje darbo dalyje Mariam ir MacGregor (2013) kartu su lyderystės ugdymo programa parengtas rekomendacijas pedagogams. Pedagogų interviu metu išaiškėjo, kad ugdydami mokinius lyderystei, pedagogai į pagalbą pasitelkia tokius ugdymo lyderystei metodus, kaip darbas grupėse, diskutavimas, refleksija ir individualūs metodai. Taip pat teorijoje pabrėžiama, kad pedagogas, norėdamas tapti efektyvesniu, turi užimti pagalbinko, o ne „instruktoriaus“ vaidmenį, pabrėžti ir užtikrinti konfidencialumą, o tai, ko išmoko, pastebėti ir skatinti naudoti kasdieninėje veikloje. Moksleiviai grupinės diskusijos metu taip pat paminėjo, jog lyderis visada padeda, paaiškina, pamoko kitus, t. y. atlieka pagalbinko vaidmenį.

Apžvelgus pagrindinius su švietimu susijusius dokumentus, išaiškėjo, jog šalies lygmeniu yra sudaromos prielaidos švietimo lyderystės plėtrai ugdymo įstaigose, nes yra akcentuojamas mokinių lyderystės ugdymo poreikis ir būtinybė. Valstybė siekia tvarių pokyčių, susijusių su lyderyste, nes ekspertai, rengdami dokumentus suvokia, jog norint realių pokyčių švietimo sistemoje ir ne tik, reikia žmonių, kurie būtų stiprūs, kūrybiški, iniciatyvūs, atsakingi ir savo asmeninėmis savybėmis, daromais darbais atneštų naujų idėjų, o tuo pačiu metu įgalintų bendruomenes veikti, kurti, siekti užsibrėžtų tikslų. Nors švietimo dokumentuose nėra konkrečiai parengtų ir pateiktų metodologijų ir rekomendacijų, kaip organizuoti lyderystės ugdymą švietimo įstaigose, pedagogų teigimu, pradinėse klasėse lyderystės ugdymas vyksta gana natūraliai ir kryptingai. Jis, kaip ir kitos programos, yra integruojamos į bendrą ugdymo procesą, kasdieninėje mokinių veikloje. Tai tik patvirtina, kad pradinės mokyklos mokinių ugdymas lyderystei šiandien vis dar yra kiekvienos mokyklos, kiekvieno pradinį klasių pedagogo lyderystės ir iniciatyvumo, pasikliaujant turima patirtimi, reikalas.

IŠVADOS

1. Išanalizavus mokslinės literatūros šaltinius galima teigti, jog:
 - Lyderystė apibrėžiama skirtingai. Mokslininkai pateikia daugybę jos sampratų. Vieningos nuomonės apie lyderystę nėra, kadangi dauguma mokslininkų remiasi skirtingomis teorijomis bei individualiais savo požiūriais, lyderystę nagrinėja skirtingais aspektais. Dauguma mokslininkų lyderystę apibūdina kaip procesą, kuriame vyksta sąveika tarp lyderio ir jo sekėjų, bei išskiria tris visiems lyderystės apibrėžimams būdingus elementus: grupė, įtaka, tikslas.
 - Kiekvienas lyderis pasižymi įvairių teorijų akcentuojamomis vertybėmis bei savybėmis, tik dažnu atveju vyrauja iš jų viena ar dvi, o kitos yra papildančios. Lyderystė paprastai nagrinėjama grupės kontekste. Viena iš lyderiavimo savybių yra bent vieno sekėjo buvimas. Lyderystės procese lyderiais yra tie žmonės, kurie daro įtaką kitiems grupės nariams, t. y. savo sekėjams, jų elgesiui, prisiimdamas atsakomybę ir juos skatindami vienaip ar kitaip elgtis, siekiant bendrų užsibrėžtų tikslų.
2. Atlikus lyderystės apraiškų apžvalgą švietimo dokumentuose bei išsiaiškinus vaikų ugdymo lyderystei apraiškas pradinėje klasėje, paaiškėjo kad:
 - Nacionaliniu lygmeniu yra sudaromos prielaidos švietimo lyderystės plėtrai švietimo įstaigose, nes yra akcentuojamas mokinių lyderystės ugdymo poreikis ir svarba. Švietimo dokumentai rodo, jog valstybė siekia tvarių pokyčių, susijusių su lyderyste, nes ekspertai, rengdami dokumentus suvokė, jog norint realių pokyčių švietimo sistemoje ir ne tik, reikia žmonių, kurie būtų stiprūs, kūrybiški, iniciatyvūs, atsakingi ir savo asmeninėmis savybėmis, daromais darbais atneštų naujų idėjų, o tuo pačiu metu įgalintų bendruomenes veikti, kurti, siekti užsibrėžtų tikslų.
 - Geros mokyklos koncepcija skatina švietimo įstaigas organizuoti įgalinantį savivaldų modelį, kas įrodo, kad mokinių ugdymas lyderystei šiandien vis dar yra kiekvienos mokyklos, kiekvieno mokytojo lyderystės ir iniciatyvumo, pasikliaujant turima sukaupta patirtimi, reikalas. Dokumentuose nėra konkrečiai parengtų ir pateiktų metodologijų ir rekomendacijų kaip organizuoti lyderystės ugdymą švietimo įstaigose. Valstybės lygmens institucijoms siūloma koreguoti ir papildyti teisės aktus, kurie sudarytų sąlygas didesniai mokyklų savarankiškumui ir atsakomybei, stebėsenos sistemų įdiegimui skatinant lyderystę.
 - Lyderystė yra išugdoma. Šį ugdymą geriausia pradėti jau nuo ikimokyklinio amžiaus. Lyderystė yra asmens elgesys bei jo vertybės, kurios yra aktualios kitiems tada, kai jos yra

pripažįstamos ir vertinamos aplinkinių (grupės). Lyderystės ugdymo esmė – tai gebėjimas motyvuoti, įtakoti, nukreipti kitus, kurti pasitikėjimą ir visapusiškai gilius santykius sumanioje visuomenėje.

- Mokykloje jau nuo pradinių klasių mokiniams yra svarbu patirti ugdymą lyderystei, kurio dėka mokiniai išmoksta individualių ir komandinių santykių, identifikuoti tapatybę, efektyviai atlikti užduotis, mokytis pažinti ir demonstruoti asmeninius įgūdžius bei veiksmingą komunikaciją.
3. Atlikus tyrimą, nustatyta, kad:
- Pradinių klasių mokytojai ir mokiniai tyrime įvardina panašias pradinės klasės mokinio lyderio asmenines savybes, tokias kaip kūrybiškas, atsakingas, paslaugus, mokantis dirbti bendraujant ir bendradarbiaujant komandoje bei gebantis planuoti, organizuoti veiklas.
 - Visi dalyvavę pedagogai, organizuojantys ugdymo procesą tvirtina esantys klasės lyderiai, tuo tarpu, tik dalis mokinių nenorėtų būti lyderiais mokinių tarpe organizuotoje veikloje.
 - Ugdymas lyderystei nėra pradinėse klasėse specialiai sukurta ir integruojama disciplina ar programa. Lyderystė čia ugdoma natūraliai integruojant į ugdymo procesą tam tikrus elementus, neformalųjį ugdymą, projektus. Panašias idėjas apie metodų pasirinkimą, lyderystės raišką pamokose bei neformaliame ugdyme teikia ir pradinių klasių mokiniai.
 - Akcentuojamas mokinių lyderystės ugdymo poreikis ir būtinybė ne tik pedagogų, bet ir pradinių klasių mokinių, kurie ugdymosi procese išsiskiria vadovavimu, organizavimu, noru padėti, bendradarbiavimu grupėse bei kūrybiškumu.

REKOMENDACIJOS

Remiantis atlikto tyrimo rezultatais ir suformuluotomis išvadomis, galima teikti rekomendacijas:

Švietimo politikams:

1. Koreguoti ir papildyti švietimo dokumentus, kurie sudarytų sąlygas dar didesniai mokyklų savarankiškumui ir atsakomybei, stebėsenos sistemų įdiegimui skatinant lyderystę.
2. Parengti metodikas bei programas ugdymo lyderystei integravimui.

Vadovams:

1. Organizuoti mokymus švietimo įstaigos bendruomenei ugdymo lyderystei tema.

Pradinių klasių mokytojams:

2. Dalyvauti mokymuose, seminaruose ir kituose reginiuose ugdymo lyderystei tema.
3. Sukurti mokyklose ugdymo lyderystei bendravimo sistemą, kurios dėka galima būtų dalintis patirtimi apie ugdymą lyderystei, metodais ir būdais, priemonėmis tarp kolegų.
4. Dalintis informacija apie kiekvieno vaiko kaip lyderio gebėjimus, todėl būtina stengtis kuo geriau pažinti mokinius, jų asmenines savybes, turimus gebėjimus įvairiose situacijose ir veiklose.

Pradinių klasių mokiniams:

1. Aktyviai dalyvauti įvairiose veiklose, tokiose kaip: konferencijose, olimpiadose, varžybose, seminaruose, konkursuose, skaitant pranešimus, skatinančiose ugdyti lyderystės savybes, taikant įvairius metodus, būdus ne tik savo ugdymo įstaigoje, bet ir rajono bei respublikos ar tarptautiniu mastu.
2. Lankyti organizuojamus neformalaus ugdymo būrelius, skatinančias lyderystę ne tik mokyklos ar rajono, bet ir apskrities mastu.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

- Adams-Green, S. D. (2016). *Teacher Perceptions of Leadership Potential of Gifted and Talented Students*. Morgan State University.
- Adnan, H. (2015). Contribution of Competence Teacher (Pedagogical, Personality, Professional Competence and Social) On the Performance of Learning. *The International Journal Of Engineering And Science (IJES)*, 4(2), 1-12.
- Akram, T., Lei, S., Hussain, S. T., Haider, M. J. ir Akram, M. W. (2016). Does relational leadership generate organizational social capital? A case of exploring the effect of relational leadership on organizational social capital in China. *Future Business Journal*, 2(2), 116-126.
- Al-Jammal, K. (2015). Student Leadership: Basic Skills and Appropriate Activities. *International Journal of Innovative Research and Development*, 4(13), 20-39.
- Austin, P. (2015). Child Leadership: Teachers' Perceptions and Influences. *Childhood Education*, 91(3), 163-168. <https://doi.org/10.1080/00094056.2015.1047306>
- Baker, J. F. (2017). Innovation, culture and radical thinking: creating a foundation for change. *Independent school*, 89-93.
- Bernotavicz, F., Brittain, Ch., McDaniel, N. C. ir Dickinson, N. S. (2013). Leadership in a changing environment: a leadership model for child welfare. *Administration in social work*, 37(4), 401-417. DOI.org/10.1080/03643107.2012.724362
- Bitinas, B. (2000). *Ugdymo filosofija*. Vilnius: Enciklopedija.
- Bobbermen, B. (2019). Developing Leadership Skills in Children. Prieiga per internetą: <https://teamkids.com.au/developing-leadership-skills-in-children/>
- Bowman, R. F. (2014). Learning leadership skills in elementary school. *Kappa Delta Pi Record*, 50(3), 119-123. DOI:10.1080/00228958.2014.931147

Bradley, E. H. (1948). Education for leadership. *Journal for Educational Sociology*, 21(9), 507-517.

Burkaitė, R. (2018). *Gimnazijų mokinių lyderystė ir virtualios tarpasmeninės komunikacijos gebėjimai*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas. Prieiga per eLABa – nacionalinė Lietuvos akademinė elektroninė biblioteka.

Certo, J. L. (2011). Social skills and leadership abilities among children in small-group literature discussions. *Journal of Research in Childhood Education*, 25(1), 62-81.

Chelladurai, P. (2011). Participation in sport and leader development. In S. E. Murphy & R. J. Reichard (Eds.), *Series in Applied Psychology: Early Development and Leadership: Building the Next Generation of Leaders*, 95-113. New York, NY: Taylor and Francis Group, LLC.

Cibulskas, G. ir Žydžiūnaitė, V. (2012). *Lyderystės vystymosi mokykloje modelis: monografija*. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.

Danish, S. J., Fazio, R. J., Nellen, V. C. ir Owens, S. S. (2004). Teaching life skills through sport: Community-based programs to enhance adolescent development. In J. L. Van Raalte & B. W. Brewer, *Exploring sport and exercise psychology*, 269-288. Washington, DC: American Psychological Association.

Davies, D. (2011). *Child development*. New York: Guilford.

Digrienė, L. (2018). Lyderio vaidmuo formuojant organizacinę kultūrą: farmacijos įmonių tinklo atvejis. *Lietuvos aukštųjų mokyklų vadybos ir ekonomikos jaunųjų mokslininkų konferencijų darbai*, 18, 11-16.

Dukynaitė, R. (2015). *Lyderystė: sampratos, klasifikacija, požymiai. Metodinė priemonė*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.

Eder, D. ir Fingerson, L. (2001). Interviewing children and adolescents. *Handbook of Interview Research*. Gubrium, J. F., Holstein, J. A., Marvasti, A. B., Karyn, D. (Eds.). London: sage publications, 181-202.

Fitzsimmons, T. ir Callan, V. J. (2019). The diversity gap in leadership: what are missing in current theorizing. *The Leadership Quarterly*, 31(4). [DOI.org/10.1016/j.leaqua.2019.101347](https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2019.101347)

Gaižauskaitė, I. ir Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: VĮ Registrų centras.

Gould, D. ir Carson, S. (2008). Life skills development through sport: Current status and future directions. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, 1(1), 58-78.

Grigaliūnienė, M. (2014). *Bendrojo ugdymo mokyklų veiklos kokybės ir pasidalytosios lyderystės sąveikos modeliavimas. X rajono atvejis*. Šiauliai: Šiaulių universitetas. Prieiga per eLABa – nacionalinė Lietuvos akademinė elektroninė biblioteka.

Gruodienė, A. (2022). *Gimnazijos mokinių lyderystės gebėjimų vertinimas*. Kaunas: Kauno technologijos universitetas. Prieiga per eLABa – nacionalinė Lietuvos akademinė elektroninė biblioteka.

Harrison, C. ir Killion, J. (2007). Ten Roles for Teachers Leaders. *Educational Leadership. Association for Supervision and Curriculum Development*, 65(1), 74-77.

Hovardas, T. (2016). Primary school teachers and outdoor education: Varying levels of teacher leadership in informal networks of peers. *The Journal of Environmental Education*, 47(3), 237-254. DOI:10.1080/00958964.2015.1113155

Hussain, L., Khan, U. A. ir Khan, F. (2016). Impact of thematic research grant training on the education policy, leadership and management practices of heads of schools of district lakki marwat. *Gomal University Journal of Research*, 32(2), 97-103.

Igoy-Escalona, J. M. (2018). Leadership Framework In Kindergarten Education. *International Journal of Management and Applied Science*, 4(7), 31-46.

Yamaguchi, R. (2001). Children's learning groups: A study of emergent leadership, dominance, and group effectiveness. *Small Group Research*, 32(6), 671-697.

Jakšaitytė, A. (2016). *Pasidalytosios lyderystės raiška ikimokyklinėje įstaigoje*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. Prieiga per eLABa – nacionalinė Lietuvos akademinė elektroninė biblioteka.

Jones, J. (2003). *Early literacy assessment systems: Essential elements*. Princeton, NJ: Educational Testing Service.

Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas. Prieiga per internetą: <https://verslas09.files.wordpress.com/2010/01/mtp.pdf>

Kiersch, C. ir Peters, J. (2017). Leadership from the Inside Out: Student Leadership Development within Authentic Leadership and Servant Leadership Frameworks. *Journal of Leadership Education*, 16(1), 148-168.

Kretman, K. P. (1996). *Learning leadership: A curriculum guide for a new generation, grades K-12*. College Park, MD: Center for Political Leadership and Participation.

Krikštaponis, V. (2017). *Bendrojo ugdymo mokyklų vadovų lyderystės stiliai ir komandinė lyderystė*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas. Prieiga per eLABa – nacionalinė Lietuvos akademinė elektroninė biblioteka.

Krivickaitė, A. (2018). *Pradinių klasių mokytojų saviveiksmingumas ir pasidalytoji lyderystė*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas. Prieiga per eLABa – nacionalinė Lietuvos akademinė elektroninė biblioteka.

Lahtero, T. J., Lång, N. ir Alava, J. (2017). Distributed leadership in practice in Finnish schools. *School Leadership & Management*, 37(3), 217-233. DOI:10.1080/13632434.2017.1293638

Lambert, L. (2011). *Lyderystės gebėjimai ir tvari mokyklų pažanga*. Kaunas: UAB Vitae Litera.

Larson, R. W., Hansen, D. M. ir Moneta, G. (2006). Differing profiles of developmental experiences across types of organized youth activities. *Developmental Psychology*, 42(5), 849-863.

Lietuvos Respublikos Seimas (2012). *Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“*. Vilnius. Prieiga per internetą: http://lms.lt/archyvas/files/active/0/2011-02-18_Lietuva2030.pdf

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. (2011). *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas*. Vilnius. Prieiga per internetą: https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2016/02/Lietuvos-Respublikos-svietimo-istatymas_svietstrat.pdf

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. (2014). *Valstybinė švietimo 2013–2022 metų strategija*. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.

Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2008 m. rugpjūčio 26 d. įsakymas Nr. ISAK-2433 „Dėl pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrųjų programų patvirtinimo“. Suvestinė redakcija nuo 2015-09-01 iki 2016-08-31. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.326307/PdliPcGuv>

Lietuvos Respublikos Švietimo, mokslo ir sporto ministro 2020 m. lapkričio 23 d. įsakymas Nr. V-1817 „Dėl lyderystės ir vadovavimo švietimo įstaigose stiprinimo gairių patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/f5a934522dcb11eb8c97e01ffe050e1c?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=6049aa6b-d795-4f8e-8d35-618d7f5aa313>

Mariam, G. ir MacGregor, M. S. (2013). *Building Everyday Leadership in All Kids: An Elementary Curriculum to Promote Attitudes and Actions for Respect and Success*. Free Spirit Publishing.

Marzano, R. J., Waters, T. ir McNulty, B. A. (2011). *Veiksminga mokyklų lyderystė: nuo mokslinių tyrimų iki rezultatų*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.

Maxwell, J. C. (2016). *Lyderystės auksas: pamokos, kurias įsisavinau per daugelį lyderiavimo metų*. Vilnius: Eugrimas.

McCleskey, J. A. (2014). Situational, transformational, and transactional leadership and leadership development. *Journal of Business Studies Quarterly*, 5(4), 117-130.

Meyer, M., Sison, A. J. G. ir Ferrero, I. (2019). How Positive and NeoAristotelian Leadership Can Contribute to Ethical Leadership. *Canadian Journal of Administrative Studies*, 36, 390-403.

Miller-Vaz, J. (2016). Leadership styles of principals and violence in rural schools in Jamaica. *International Studies in Educational Administration (Commonwealth Council for Educational Administration & Management (CCEAM))*, 43(3), 77-86.

Minelgaitė, I. ir Vaičiukynaitė, E. (2017). Į sekėją orientuota lyderystė ir emocijos: tarpdisciplininė perspektyva. *Socialiniai tyrimai*, 40(1), 38–46.

Miniotaitė, A. ir Staškevičius, I. (2019). *Lyderystė*. Vilnius: Tyto alba.

Mize, J. ir Ladd, G. W. (1990). A cognitive-social learning approach to social skill training with low-status preschool children. *Developmental Psychology*, 26(3), 388-397.

Montgomery, A. ir Kehoe, I. (2015). *Reimagining the purpose of schools and educational organizations: Developing critical thinking, agency, beliefs in schools and educational organizations*. Cham, Switzerland: Springer.

National Association for the Education of Young Children (2010). *10 Effective DAP Teaching Strategies*. Prieiga per internetą: <http://www.naeyc.org>

Northouse, G. N. (2009). *Lyderystė: teorija ir praktika*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.

Northouse, G. N. (2016). *Leadership: theory and practice (7th Edition)*. USA: SAGE Publications. Inc.

PennState Extension (2015). Leadership and children. Prieiga per internetą: <https://extension.psu.edu/programs/betterkidcare/early-care/tip-pages/all/leadership-and-children>

Petkevičienė, E. (2018). *Pradinių klasių mokinių lyderystės ugdymas skirtingų subjektų požiūriu*. Kaunas: Kauno technologijos universitetas. Prieiga per eLABa – nacionalinė Lietuvos akademinė elektroninė biblioteka.

Segal, M., Peck, J., Vega-Lahr, N. ir Field, T. (1987). A medieval kingdom: Leader-follower styles of preschool play. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 8(1), 79-95.

Simonaitienė, L. (2021). *Mokytojų lyderystės raiška tikslinėse Vilniaus mokyklose: pradinėje, progimnazijoje, gimnazijoje*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. Prieiga per eLABa – nacionalinė Lietuvos akademinė elektroninė biblioteka.

Skarbalienė, A. (2015). *Mokytojų mentorių lyderystės kompetencijos kaip studentų lyderystės kompetencijų ugdymo veiksnys*. Daktaro disertacija. Prieiga per internetą: <https://vb.ku.lt/object/elaba:8193951/8193951.pdf>

Sousa, M., J. ir Rocha, A. (2019). Leadership styles and skills developed through game-based learning. *Journal of Business Research*, 94, 360–366.

Sportsman, E. L., Certo, J. L., Bolt, S. E. ir Miller, J. A. (2011). Literature circles: Social and leadership development among at-risk students. *School Psychology: Research in Practice*, 5(1), 13-28.

Šilingienė, V. (2012). *Lyderystė*. Kaunas: Technologija.

Švietimo problemos analizė. (2013). Mokytojas lyderis – visuomenės varomoji jėga. *Švietimo ir mokslo ministerijos leidinys*, 1(87). Prieiga per internetą: <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2018/04/Mokytojas-lyderis.pdf>

Švietimo problemos analizė. (2015). Mokytojų lyderystė ir jos sąsajos su švietimo kokybe. *Švietimo ir mokslo ministerijos leidinys*, 16(140). Prieiga per internetą: <https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/svietimas/Mokytojų%20lyderystė%204%97.pdf>

Trawick-Smith, J. (1988). Let's say you're the baby, OK? Play leadership and following behavior of young children. *Young Children*, 43(5), 51-59.

Tsai M. H., Chang S. H. ir Hsieh, M. (2016). The impact of Taiwan elementary principal's distributed leadership and teacher's emotional labor on teaching effectiveness. *International Journal of Intelligent Technologies & Applied Statistics*, 9(1), 67-88. DOI:10.6148/IJITAS.2016.0901.06

Vaicekauskienė, V. (2013). *Geros mokyklos koncepcija*. Prieiga per internetą: http://www.nmva.smm.lt/wp-content/uploads/2015/08/GM_koncepcija_11-121-V.V..pdf

Vaiko teisių konvencija. (1995). Priimta Generalinės Asamblėjos 44/25 rezoliucija pagal Trečiojo komiteto pranešimą (A/44/736 ir Corr. 1. Valstybės žinios, 1995-07-21, Nr. 60-1501.

Valuckienė, J., Balčiūnas, S., Katiliūtė, E., Simonaitienė, B. ir Stanikūnienė, B. (2015). *Lyderystė mokymuisi: teorija ir praktika mokyklos kaitai: Monografija*. Šiauliai: Titnagas.

Vilkaitė-Vaitonė, N., Papšienė, P. ir Stulgienė, V. (2016). Vadovaujančio personalo lyderystės vertinimas. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 38(4), 436-443.

Vyčiūtė, S. (2016). *Vadovo lyderystė kuriant besimokančią organizaciją*. Šiauliai: Šiaulių universitetas. Prieiga per eLABa – nacionalinė Lietuvos akademinė elektroninė biblioteka.

Žydzūnaitė, V. (2011). *Baigiamojo darbo rengimo metodologija. Mokomoji knyga*. Kaunas: UAB Vitae Litera.

Žydzūnaitė, V., Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai. Principai ir metodai. Vadovėlis socialinių mokslų studijų programų studentams*. Vilnius: Vaga. Prieiga per internetą: https://www.academia.edu/31606247/KOKYBINIAI_TYRIMAI_PRINCIPAI_IR_METODAI
Qualitative Research Principles and Methods

Žukauskienė, R. (2008). *Kokybiniai ir kiekybiniai metodai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

PRIEDAI

1 priedas.

(Tėvo / mamos / globėjo(-s) vardas, pavardė)

RAŠTIŠKAS TĖVŲ / GLOBĖJŲ SUTIKIMAS

(data)

Sutinku, kad mano sūnus / dukra / globotinis(-ė) _____
(vardas, pavardė)

dalyvautų Vilniaus universiteto Šiaulių akademijos švietimo vadybos II kurso studentės, Editos Kučaitės, tyrime „Pradinių klasių mokinių ugdymas(is) lyderystei“. Atlieku tyrimą, siekdama išsiaiškinti, kaip lyderystės ugdymą suvokia, įgyvendina Radviliškio rajono X gimnazijos pradinių klasių mokytojai ir pradinių klasių mokiniai. Vaikas dalyvautų grupės interviu ir atsakytų į klausimus. Interviu metu bus daromas garsinis įrašas, kuris vėliau bus užkoduotas. Baigiamajame darbe užtikrintas vaiko informacijos konfidencialumas bei anonimiškumas.

(parašas)

(vardas, pavardė)